

વંશંપાવન વાણી

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશીઅલ નં. ૧

મગજના જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન બને છે.
ધોળા વાળ કાળા થાય છે, ખરતા અટકે
છે. ટાલમાં વાળ હોય છે. ખોડો મટે છે.
ચાદશક્તિ અને આંખોની દૃષ્ટિ વધે છે.

દરેક રૂત્તમાં બ્લેનો, પુરુષો અને
બાળકો માટે મહાન
ફાયદો કરનાર છે.

રતલી બાટલીના રૂ. ૩-૮-૦
આઠ ઔંસના રૂ. ૨-૦-૦

—:બધે મળે છે.—

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮, સેન્ડર્સ્ટ રોડ, મુંબઈ ૪.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૫૪૫૩ કિંમત ૨-૮-૦

ગ્રંથનામ લેશંપાચવની વાણી

વર્ગિક ૬-૧૪

વૈશંપાયનની વાણી

[ખંડ : બીજો]

: લેખક :

શ્રી. કરસનદાસ માણેક

: પ્રકાશક :

શરદ પ્રકાશન મંદિર

૫૪, સુતારચાલ

મુંબઈ-૨.

કિંમત : રૂપિયા બીસી

૨૫૪૬૩

લેખકનાં બીજાં પુસ્તકો

પ્રગટ થયેલ

કાવ્ય

ખાખનાં પોયણાં

આલબેલ

વૈશંપાયનની વાણી

મહોબતને માંડવે

નવલિકાસંગ્રહ

માલિની

પ્રકીર્ણ

[: પ્રથમ
આવૃત્તિ]

આઝાદીની યજ્ઞજ્વાલા

કળીઓ અને કુસુમો (નિબંધિકાસંગ્રહ)

પ્રકાશનાં પગલાં (ચૌદ ધર્મકથાઓ)

અનુવાદો

મુક્તધારા

મેં બાળનાટકો

[૧૯૪૫]

૬૯૫ પૃષ્ઠી

વિદાય અને બીજાં કાવ્યો (કાવ્ય)

અહો રાયજી મુણીએ (કાવ્ય)

પ્રતિમા (નવલકથા)

ચિત્રલેખા (નવલકથા)

મધુરજની (નવલિકાસંગ્રહ)

ભાવનાની ભીતરમાં (નાટિકાસંગ્રહ)

રેખાચત્રો (સાહિત્યના પર્યટીસ

જ્યોતિર્ધરેના)

: પ્રકાશક :

લક્ષ્મીનાથ અભેયંદ સરવૈયા

શરદ પ્રકાશન મંદિર

૫૪, સુતારચાલ, મુંબઈ ૨

: મુદ્રક :

મણીલાલ જગનલાલ શાહ

નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

લી કાંટા : અમદાવાદ

અર્પણ

૧૯૪૨ ના ઓગસ્ટ પછી
કારાવાસી બનેલાં
હજારો ભાઈબહેનોનાં પ્રતીક સમા
કું. ઊંચા મહેતા
ખી. એ. એલ.એલ. ખી.
તથા
પ્રો. ચંદ્રકાન્ત મહેતા
એમ. એ. એલ.એલ. ખી.
એ
કારાવાસી ભાઈબહેનની જોડીને ।

લેખક તરફથી

જેને હું શુદ્ધ કાવ્ય ગણું છું, તે પ્રકારની આ રચનાઓ નથી. આ તો છે, ‘વૈશંપાયનની વાણી’ના પહેલાં સંગ્રહની પ્રસ્તાવનામાં મેં કહ્યું છે તે પ્રમાણે પદ્યબદ્ધ કટાક્ષ-યુક્ત પત્રકારત્વ. એને અંથસ્થ કરવા માટે કોઈ કારણ હોય તો તે છે એને મેં પોતે ધાર્યું નહોતું એવી અજબ રીતે સાંપડી ગયેલી લોકપ્રિયતા.

કવિતાની ચોપડીની પાંચસોક નકલો જ્યાં માંડ એ વરસે ખપે, એવા આ પ્રાંતમાં એ પ્રથમ સંગ્રહની એ હજાર નકલો દશ દિવસમાં ખપી ગઈ. એ સંગ્રહમાંના પંદરે પંદર કાવ્યો એક વાર ‘જન્મભૂમિ’-માં પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યા હતાં, તે છતાં.

એ પહેલા સંગ્રહની બીજી આવૃત્તિ માટેની માગણી તો ઉભીજ છે—મારી એ બાબતની લગભગ અસાધ્ય એવી આગસને લીધે.

આ બીજો સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનો સોયે સો ટકા જશ મારા તરફ મિત્ર શ્રી. રતિલાલ માધવાણીને છે. એમનો પ્રીતિજન્ય પરિશ્રમ હોય નહિ અને આ પુસ્તક છપાય નહિ !

કરસનદાસ આણેક

અનુક્રમણિકા

૧	મુક્તિખીજ થૈ, આપુ વવાયા !	...	૧
૨	મોટાની પોશ્યુલ્યા ખોલમાં	...	૫
૩	બારે મહિના વીરા રહી જળે	...	૯
૪	પાલવડો મેલો !	....	૧૨
૫	અખિલ આ હિંદમાં એક તું ચર્ચાલા	...	૧૬
૬	છેલ્લી શિખામણુ	...	૧૮
૭	વેવલ વધાવા	...	૨૧
૮	મા બહુચરી	...	૨૩
૯	ગોરાળુ ધરમાં ધૂમે છે	...	૨૫
૧૦	જય ધોળકા માતા	...	૨૯
૧૧	માળ, તું તો સીમલાની શેઠાણી	...	૩૩
૧૨	ઝળુંબિયો	...	૩૭
૧૩	કારોબારીનું હાલરકું	...	૪૦
૧૪	વેવલ વાંદલા	...	૪૩
૧૫	ઝીણાભાષના મામદ	...	૪૫
૧૬	સંદેશો	...	૪૮
૧૭	છતે નાણે પામી ન દાણા	...	૫૪
૧૮	રંગ રામસ્વામી વીરા રે	...	૫૮
૧૯	મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત	...	૬૧
૨૦	હું તો ખૂંદી વળ્યો આખું ગામ	...	૬૪
૨૧	મોઘવારીની મોહકાણુ	...	૬૬
૨૨	ધાસલેટ વિભાષ	...	૬૮
૨૩	વાંકુ ખોલમા, વિહ્વા	...	૭૦
૨૪	નવો ધરમ દ્યો જાણી, મારા સંતો !	...	૭૩

[૬]

૨૫	જગ આખું ઝખ મારે છે !	...	...	૭૬
૨૬	વિમાને ચડી આવજો, વીરા વિન્સ્ટન !	...	...	૭૯
૨૭	દુનિયાકો હસાયે જા !	...	...	૮૨
૨૮	જુહુનું આમંત્રણ	...	...	૮૪
૨૯	ભીમો ભગત દાડા દાખવે	...	...	૮૮
૩૦	જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની	...	...	૯૨
૩૧	પીરનો પરચો	...	...	૯૫
૩૨	જોડે કાગળીયાં	...	...	૯૭
૩૩	ભમરાળી મા !	...	...	૧૦૧
૩૪	તજવું ન હિંદુસ્તાન !	...	...	૧૦૭
૩૫	ચારી જાઉં રે અનંત	...	...	૧૧૧
૩૬	અરધી એજે ગઇ !	...	...	૧૧૪
૩૭	વેવલ રંગ છે તને વીરા !	...	...	૧૧૮
૩૮	પ્રીતકી રીત	...	...	૧૨૦
૩૯	રામ અને જામ !	...	...	૧૨૩
૪૦	કલમ મારી સંભાળ રે !	...	...	૧૨૬
૪૧	તારી બિહારી	...	...	૧૩૦
૪૨	ઉડી એની ઉંઘ તે દિ'યા	...	...	૧૩૩
૪૩	નહિ નમશે, નિશાન, બંકા બાપુના !	...	...	૧૩૭
૪૪	ચલ ચલ રે લીંગવાન !	...	...	૧૪૧

વૈશંપાયનની વાણી

[ખંડ : બીજો]

આભાર

‘વૈશંપાયન’ના લોકપ્રિય કટાક્ષ-કાવ્યોના આ સંગ્રહને આપના હાથમાં સોંપતા ‘શરદ પ્રકાશન મંદિર’ ઉમળકો અનુભવે છે. એટલું માત્ર કહ્યા સિવાય આ સંગ્રહ માટે એક પણ અક્ષર આભિપ્રયાની આવશ્યકતા નથી. ‘સોના ઉપર દોળ’ ચડાવવાની જરૂર શી ?

મુરખમી માણુકભાઈ મારા અંગત પ્રિયજન છે. માણું છું કે મારા પ્રત્યેની લાગણીથી પ્રેરાઈનેજ અમારી સંસ્થાને તેમની આ સોના સરખી કૃતિઓ સોંપી છે. એ માટે તેમનો હું ઋણી છું.

રતિલાલ માધવાણી

[૧]

મુક્તિખીજ થૈ, બાપુ, વવાયા !

(પૂ. મહાત્માજીને જન્મદિને)

હતાં દુશ્મન બળી, ખહારે અને ઘરમાં, હઝારોઃ
હતી સામે જીગર કંપાવતી કતિલ કતારોઃ
ગરીબી, રોગ, કારાગાર કેરા અન્ધકારો
હતા—હોતો દિસતો નેણને મુક્તિ—કિનારો !

અમારી આથમી'તી આલમાં ઉમ્મીદ છેલ્લી,
અમારે અંતરે ના આથ કે બાકી બચેલી;
ગુલામી કારમી સદીઓ થયાં અણુનમ ઉભેલી—
અચૂત ઓળા અમંગળ પાડતી ડારી રહેલી !

તમે તેવે સમે, બાપુ, અમારાં દર્દ દેખી,
અસહ ઉપહાસ આત્મીયો તણા ઉરના ઉવેખી,
ન ગણુકારી અણુઝ સત્તાધરોની મત્ત શેખી,
વતન ધાયા, મનુજ—પૂજામહી નિજ મોક્ષ લેખી !

તમે પોતેજ મુક્તિખીજ થૈ બાપુ, વવાયા,
કરોડોનાં દુઃખોને તાવણે તાતા તવાયા,
તમારા હાડયામે ખેતરે ખાતર પૂરાયાં,
તમારા શુદ્ધ શોણિત અંકુરોપે છે સિંચાયાં !

તમે સિદ્ધાર્થના શબ્દો, ભૂલેલી લોમકાને,
ફરી, સદીઓ પછી, યાછાસુણાવ્યા, શાંત-ગાને,
“ભલે ગાત્રો ગળે એકેકે મારા આજ સ્થાને—
ન ઉઠું, જ્યાં લગી ના સૂણું મુક્તિમંત્ર રાને !”

અહા તે યાતનાઓ, વેદનાઓ, તે વ્યથાઓ—
અડીખમના ય અંતર ચીરતી માતમ-કથાઓ,
શિશિર-હેમંતનાં હૈયાં થીજવતા વાયરાઓ.
અને ગ્રીષ્મોતણા ઉકળાટના અગ્નિઝરાઓ !

તમે ઝૂઝયા, વિધાતાથીય કપરા રાજ સામે,
તમે ઝૂઝયા, અદ્ય સંહાર કેરા સાજ સામે,
તમે ઝૂઝયા જગતનું રક્ત પીતા બાજ સામે,
તમે ઝૂઝયા અધર્મોની પુરાણી પાજ સામે !

અને આજે, તમારી વિસ્તરી સુવિશાળ કાયા,
કરોડો માણુતાં આજે અમીથી મીઠી છાયા—
તમારે ખોળલે બાપુ, પીડિતના સંઘ ધાયા—
ભલે મુકલિસ હોયે, કે ભલે હો રાણીબયા !

મુક્તિખીજ છે, બાપુ, વવાયા !

૩

જનેતાની જખમઝરતી લપેટી છાતી આજે,
સુધા-સીંચંત વડવાઈ તણા વૃન્દો ખીરાજે !
કણી એકકેક ઓશીંગણુ વતનની આજ ગાજે:
‘ અમર વટરાજ રહેજો ’ આજને ભરતા અવાજે !

અમર હો અન્ન ભૂખ્યાં પેટમાં પેડાંચાકનારા !
અમર હો નગ્ન દેહો ખાદીથી આચ્છાદનારા !
શુલામીના વિદારી ઘોર અન્ધારાં અકારાં—
અમર હો—મુક્તિ કેરી જ્યોતને ઝળકાવનારા !

છ

[૨]

મોટાની પોલ્યુ લ્યા ખોલમાં

[ફેડરલ અદાલતના વરિષ્ઠ ન્યાયમૂર્તિ સર મોરિસ ગ્વાયરે ચુકાદો આપ્યો: હિંદ સંરક્ષણ ધારાની ૨૬ મી કલમ ગેરકાયદે છે.

એ જ કલમની રૂએ, આઠ હજારથી વધુ મહાસભાવાદીઓ આજે કારાવાસ ભોગવી રહ્યા છે.

મહાત્માજી, રાષ્ટ્રપતિ મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદ, પંડિત જવાહરલાલજી વગેરે વિભૂતિઓ પણ, એ જ ગેરકાયદે કલમની શિકાર બની છે.

પત્નીના જીવનની છેલ્લી ઘડીઓના, મૌલાના સાહેબ સાક્ષી ન બની શક્યા.....

મહાત્માજીના લાડીલા મહાદેવભાઈ કારાવાસમાં જ પરલોકવાસી થયા.....

અને પોતાના સંતાનોને માથે, આવી આવી તો સેંકડો નાનીમોટી ચાતનાઓને ઝીંકાતી, ભારતમાતાએ, આ ૨૬ મી કલમના અમલ દરમ્યાન ભેઈ.]

[ગાણું અધૂરું મેલ્ય મા 'લ્યા વાલ્યમા, ગાણું અધૂરું મેલ્ય માન
એ શ્રી ઉમાશંકરના ગીતનો લાળ]

મોટાની પોલ્યુ 'લ્યા ખોલ્ય મા, ગવારિયા,^૧

મોટાની પોલ્યુ 'લ્યા ખોલ્ય મા !

હૈયે આયેલું બધું ખોલ્ય મા, ગવારિયા !

હૈયે આયેલું બધું ખોલ્ય મા !

ડા'પણુના દરિયા છે દહલીના લાટ સૌ:
 નાહકનું ડા'પણુ 'લ્યા ડોળ્ય મા! ગવારિયા!
 મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા!

રાજનીતિ ફેરી રમતું બિચેરી:
 (તેને) કાનૂની ત્રાજવે 'લ્યા તોળ્ય મા, ગવારિયા!
 મોટાની પોલ્યું તું ખોલ્ય મા!

નિયા^૧ને અનિયા^૨ની વાતુમાં, વેદિયા,
 સૂતા સાવજને ઢંઢોળ્ય મા! ગવારિયા!
 મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા!

રેતીને પીલ મા, ઝાંઝવાને ઝીલ મા,
 પાડા ઉપર પાણી ઢોળ્ય મા! ગવારિયા!
 મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા!

વંઝાના સુતને, જીવતાં તાણુતને,
 સસલાંના સીંગડાને ખોળ્ય મા! ગવારિયા!
 મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા!

દહલી ડાલાવવામાં ગાંધી ક્યાં કમ છે:
 (કે) તુંયે ભળ્યો 'લ્યા ભાંગફોડમાં! ગવારિયા!
 મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા!

ગાણું બેડાશે, બૂંડાં, તારી અવળાઈના
સીમલા ને લંડનની પોલ્યમાં, ગવારિયા !
મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા !

ધરનો થઈને ઘોર ખોદે 'લ્યા ધરની,
ફેર શું તારામાં ને ઝોડયમાં, ગવારિયા,
મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ મા !

છતરપતિયુંની શીળી છાંયડીને છાંડીને
ભરાણો 'લ્યા સાચાઈની સોડમાં ! ગવારિયા !
મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા !

નિયા ને અનિયા તારો કોરે રહી જશે,
(હાં તો) હિંદ આપું છે 'લ્યા હોડમાં ! ગવારિયા !
મોટાની પોલ્યું તું ખોલ્ય મા !

ફાટેલ આલને 'લ્યા ટેલા તું લે મા,
ચમચેથી સાગર ધમરોળ મા ! ગવારિયા,
મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા !

પદમણી પાસે 'લ્યા નોરાં^૧ કેં કામનાં :
શંખણી સંગાથે માથું ફોડય મા ! ગવારિયા !
મોટાની પોલ્યું 'લ્યા ખોલ્ય મા !

કાળાને કાળું ફરી રંગવાને કાળે
 ડામરમાં પીછી 'લ્યા બોલ્ય મા ! ગવારિયા !
 મોટાની પોલ્યું 'લ્યા બોલ્ય મા !

૪
 વૈશંપાયનનો વહાલો પોલ બણે વિશ્વની
 નાહક નું લીમડો 'લ્યા બોલ્ય મા, ગવારિયા,
 મોટાની પોલ્યું 'લ્યા બોલ્ય મા !

૫

[૩]

ખાર રે મહિના વીરા રહી જાને!

(હિંદી સરકારના ગૃહમંત્રી સર રેન્જિનાલ્ડ મેક્સવેલની સેવાની મુદતમાં એક વરસનો વધારો થયો છે એવા શુભ સમાચાર પાઠવતી વખતે ચર્ચિત્રે કરેલું ગુંજન)

મોર જાળે ઊગમણે દેશ

મોર જાળે આથમણે દેશ !

વળતો જાળે વેવાયુને માંડવે માણુરાજ !

એ લગનગીતનો ઢાળ

જોયું મેં તો આથમણે દેશ,

જોયું મેં તો ઊગમણે દેશ,

રતન તું સરખું રેન્જિ* ના જોયું, માણુરાજ !

હિંદભૂમિ જાતીતી પાતાળ :

હિંદભૂમિ જાતી રસાતાળ !

તારી રે ભુજાએ એને થોભવી, માણુરાજ !

કાંગ્રેસ કેરો વધ્યો'તો ઉત્પાત

ગાંધીકેરો વધ્યો'તો ઉત્પાત :

તારે રે પરતાપે મંગળ વરતિયાં, માણુરાજ !

વીરા તારી સેવા છે અપાર,
 વીરા, તારી સેવા છે અપાર,
 ચાલીશ કેટિની લાહું ચોલવી, માણુરાજ !
 ભારત જેવો દુર્ભાગી દેશ,
 ભારત જેવો બડભાગી દેશ !
 યજ રે, તારા વણુ, ચાલે નહિ, માણુરાજ !
 વીરા, તારા લોખંડી હાથ,
 વીરા, તારા પોલાદી હાથ !
 વજજરનો વાસ તારે કાળજે માણુરાજ !
 વીરા આપણીઅણીની આ વેળ,
 વીરા આપણી કપરી આ વેળ
 વજજરને હૈયે આપણે વરતવાં, માણુરાજ !
 હિંદતો છે આપણો શણુગાર !
 હિંદ વીરા આપણો આધાર !
 જતનથી એને, વીરા, જાળવો, માણુરાજ !
 હશે તમને વતનની પ્રીત,
 હશે તમને ખિટનની પ્રીત :
 જોવા રે મૂરતા હશે એના ઝાડવાં, માણુરાજ !
 તોય વીરા, માણું બાર માસ,
 તમ કને માણું બાર માસ,
 બાર રે મહિના હિંદમાં રહી જજો, માણુરાજ !
 શસ્ત્રોમાં સાવજનો નહોર :
 વા યુ માંહિ જેવો વંટોળ :
 વડવા અગ્નિ જેવો આગમાં, માણુરાજ !

બારે મહિના વીરા રહી જન્ને

વિ હું ગો માં જે વો બાજ,
આયુધોમાં રણરથનો સાજ,
શાહીરે વણુઝારે તેવા શોભતા, માણુારાજ !

ગાંધી ખેલે ખટપટના ખેલ,
ગાંધી ખેલે નટખટના ખેલ,
વારે ને તહેવારે માંડે ત્રાગાં, માણુારાજ !

તમે વીરા, રહેજો સાવધાન,
રખે વીરા, ભૂલતા નો ભાન,
બાર મહિના જેમ તેમ કાઢજો, માણુારાજ !

ઝીણા છે ને, છે ભીમરાવ,
વિચારીને નાખવો દાવ,
સેંકડો મુગટવંતાં માથડાં, માણુારાજ !

વીરા, તમે ચતુર સુબાણ,
તમે વીરા, અનુભવની ખાણ,
સંકટ સમયે સાંકળ ખેંચવી, માણુારાજ !

---

*રેન્જિનાદક મેકસવેલ

[૪]

પાલવડો મેલો !

ખિટનિયા :

ખિટનિયા :

પાલવડો મારો મેલો મોહનજી મારગડે મને જાવા દો :
પછીથી આપીશું મુક્તિ તમારી યુદ્ધ અમારું થાવા દો !

૪

માંધીજી :

ગોરી ખિટનિયા, તને જોળખું વાણી તારી ધુતારી છે;
લોળાં ઉર અમ હિંદીઓનાં, તું તો કામણગારી છે !
વચન દઈને વાર વાર તેં છટક્યારો સંભારી છે :
ક્ષણ ક્ષણ પળ પળ ફરવું એ શું રીત તમારી સારી છે !

૪

ખિટનિયા :

તમે મોહનજી સંત થઈને કુડાં આજ ચડાવો છો !
ગાલ તમારો મારી કરીને કડવાં વેણ કઢાવો છો !
નથી ધુતારી કામણગારી-નાહક ખાંડજ ખાઓ છો :
કાલા થઈ ધીમે ડો' છો, પણ દુનિયાને સંભળાવો છો !

૪

ગાંધીજી :

વાહુ છિટાનિયા, રીત તમારી-ગળે પડંતા આવો છો !
શરમાવા જેવું તમને પણ તમે મને શરમાવો છો !
ભીડ પડ્યે તમ પર, અમ સૌને આંસુથી નવડાવો છો !
ગર્જ સરી-પછી લાંબી કસથી ભારતને ધવડાવો છો !

૪

છિટનિયા :

અરે મોહનજી, આ શું બોલ્યા ! ભુલ તમારી ભારે છે :
ભારતનું કલ્યાણ-એ એક જ લગની અંતર મારે છે !
સાચું કહું છું-સમ તમારા : મોત શિરે પડકારે છે !
હિંદહિતની ચિંતા મુજને થાતી સાંજ સવારે છે !

૫

ગાંધીજી :

ગોરી, ગુલાબી વાત તમારી : ભાષાથી ભરમાવો છો,
શબ્દતણા સંગ્રામે જગ આખાને પાણી ભરાવો છો !
પણ ભાષાથી ભુખ ટળે ના, નાહક વાણી વહાવો છો ;
શીઘ્ર દાણ ઘો આઝાદીનું, બે સંગાથ જ ચાહો છો !

૬

છિટનિયા :

અરે મોહનજી તમ મનમાં આ શંકા કેાણે વાવી છે ?-
પ્રીત આપણી નિરખી કેાકની આંખો ઉઠી આવી છે !
વચન દીધાં તે પાળીશ સોયે-પણ શું ખીચડી ખાવી છે !
મુજ સમ સાચાબોલી, સંતજી, નથી થઈ, નથી થાવી છે !

૭

ગાંધીજી :

સાચાંબોલાં હશે, સલુણી, પણ પરચો હજુ બાકી છે :
પહેલાં યુદ્ધની વાતો મેં સૌ રૂઢિયાશું જઠી રાખી છે !
તમ ખાતર શોષિત વહાળ્યાં તેનો સુરજ સાખી છે :
ને જગ આખું બાણે છે તેં માનવતા શી દાખી છે !

❧

ખ્રિટનિયા :

અરે મોહનજી, લાખ વાર મેં એ બધી વાતો બાણી છે :
ભુલ નથી કરતું કે ! માણસ આખર નબળું પ્રાણી છે !
કાનુન કાળા હશે.....પરંતુ, જે તું સાચો દાણી છે,
વીસરવા જેવી એ આખી અમૃતસરની કા'ણી છે !

❧

ગાંધીજી :

વીસરવા માણું ગોરી, પણ તારા ચટકાં ચાલુ છે :
વરસ નથી દીકું એવું જે તુજ રંગે રઢિયાણું છે !
મોંઘું પડે જે દિન દિન એવું માનિનિ, તમ રખવાણું છે :
આલ—ભરન્ટી વાત કરો, પણ દાળ મંદિ કંઈ કાણું છે !

❧

ખ્રિટનિયા :

વા રે વટ તમારો, ચટ દઈ વાંક સદાય બતાવો છો :
પણ નિજ બાન્ધવજનના દોષો દાખવતાં અચકાવો છો !
હું ગોરીના ધુમ્મ વગોણે આલમ આખી ગબ્બવો છો !
પણ છે લાખ તડો તમ દેશે—તે કે'તાં શરમાવો છો !

❧

માંધીજી :

ગોરી છિટનીઆ, ફરી ફરી આખર ઠેકાણે તું આવી છે :
લાખ તડોને બહામે, તરુણી, તે આ ધરતી બનાવી છે !
બંધન મજબુત કરવા તેં આ બાજી મળની બનાવી છે :
જગની પાસે તારે તારા ગુણની ગાથા ગાવી છે !

છિટનિયા :

મારી મોહનજી, વાત ન માનો, તો પુછો જઈ ઝીણાને :
પાકિસ્તાન વિના નવ જંપે: ચહે ન અમૃત—પીણાને !
હિંદુ—મુસ્લિમો સાથે રહે—બપાન નમે બે ચીનાને !
તબલાં સાથે તાલ ન રાખે શું કરવી એ વીણાને !

માંધીજી :

કરીને આવી વાતો ગોરી, ઝેર — વેલડી વાતી છે :
એક માતના બધા વચ્ચે તમે બુદ્ધાઈ પડાવી છે !
તમે સિધાવો—એ એકજ અન્ન અક્યની ગોરખ ચાવી છે :
સૌ કેમો અહિં પ્રીતથી રહેશે—નિત અહિં રે'તો આવી છે !

હિંદુ હશે કે હશે મુસલમાં, સૌને ભારત પ્યારો છે :
ખ્રીસ્તી, પારસી, સોળ બધા એ સરખા વારસદારો છે !
લેગાં રે'તાં ભાણાં ખખડે એજ સનાતન ધારો છે :
ઘડી ઝગડશે, લડશે, આખર સંખ્યા વણ ક્યાં આરો છે !

વૈશંપાયન :

માનવકુળના મુકુટમણિ ક્યાં મોહનજી ભારતધારી !
ક્યાં કૌટિલ્યતણી નીતિની પ્રતિમા શી જગ-ધુતારી !
ત્રિલોકને તરલેટે મળિયાં—ચગી ગઈ ચર્ચા ભારી :
વૈશંપાયન જઈ ટપકયો ત્યાં—ને દીઠી આ બલિહારી !

[૫]

અખિલ આ હિંદમાં એક તું ચર્ચિલા,
જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે !

❧ ❧ ❧

અખિલ બ્રહ્માંડમાં એક તું શ્રી હરિ
જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે-એ દાળ

(શૂલણા)

અખિલ આ હિંદમાં એક તું ચર્ચિલા, જૂજવે રૂપે અનંત ભાસે:
રાજનો તાજ તું, તાજનું તખ્ત તું, તખ્તના સખ્ત પાયે પ્રકાશે !

❧

દલ્લીમાં દેવ તું, સીમલે શેઠ તું, ગામ ને સીમમાં વાસ તારો !
પ્રાંતનો પ્રાણુ તું, જન શુદ્ધ તણો, તાલુકે તહેસિલે દાસ તારો !

❧

તુંજ વાઘસરોય બની વટહુકમ છોડતો, ગોફેથી છુટે જેમ જોળી:
તુંજ પોલીસના વેષમાં સજ્જ થૈ ખેલવે કાનૂની કાક ઘોડી !

❧

તુંજ આક્ષેપ કરે, તુંજ પકડે, અને તુંજ પૂરે લઈ જઈ તુરંગે !
તુંજ ન્યાયાસને ખેસી ગંભીર થૈ ટીપ ઠોકે સહુને ઉમંગે !

❧

અખિલ આ હિંદમાં એક તું ચર્ચિલા, જૂનવે રૂપે અનંત લાસે ! ૧૭

તું ચલાવે કુગાવો બધે ને પછી તુંજ અંકુશ ઊભા કરે છે !
તુંથી છે મોંઘવારી-સવારી અને તુંથી આ માપબંધી સરે છે !
લીંગમાં તું ઝીણા, લીંગ ઝીણામંહિ, ઉર આંખેડને તું વસંતોઃ
અધુત તું, છુત તું, બેદનો ભૂત તું, અકળ મહાતૂત થૈ તું વસંતો !

સુતસદીમંડળી કેરી મહેફિલ મંહિ રંગમાં આવીને તું રમંતો !
અન્નપુરણા-રૂઠયા બંગના અંગમાં લાળું ચોગરદમે તું ભમંતો !

પીપળો આ ખડો-મૂળમાંથી સડો-હિંદી સરકારનું નામ ધારી;
તે તણું નાનું શું પાંદડું ના હલે ચર્ચિલા, વણુ અનુજાએ તારી !

વિશ્વ-આઝાદી તું, વિશ્વ-ગુલામી તું, તુંજ મુક્તિ અને તુંજ બંધન !
બેડી તું, માળ તું, સિંહ-શિયાળ તું, તુંજ છે હાસ્ય ને તુંજ કંદન !

ત્રાસવાદી તણે કર પડયા યોગ્ય: તે યોગ્યને યિગ્ય પ્રતિબિંબ તારું,
બંડ તું, ફંડ તું, તું દમન ને વળી ગંધ આન્દોલને તારી લાળું !

દેશી રાજ્યો તણી દુર્ગવસ્થા મંહિ તાહરું છે વ્યવસ્થિત મુયોજન !
મીર, ને જામ, નિઝામ, રાણા-બધા છે સહુ તાહરાં ટંક ભોજન !

ચુદ્ધની નેચ તું, શાંતિનો વહેમ તું, આમ ઘડી ને ઘડી તેમ બોલે !
નર્તતી અટપટી, તારી લીલા-નટી વૈશંપાયન તેનો ધુંધટ બોલે !

[૬]

છેલ્લી શિખામણુ

[ચાલીશ કાટિ હિંદી પ્રજાજનોનો 'ચાજ' વિધિપુરઃસર
વેવલને સોંપ્યા પછી, વિદાયની છેલ્લી પળે, લોડ' સ્થિતિગોચરે, વેવલને
ખુણે લઈ જઈને આટલી શિખામણુ નહિ આપી હોય ?]

જામ છે, જામ છે, જામ છે,
માઈ' નામ નવાનગરનો જામ છે.

—એ ઢાળ

આમ છે, આમ છે, આમ છે, રે
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

૨

ચાલતું હોય એમ ચાલવા દેવું બધેઃ
આપણું તો કેવળ નામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

૩

ઠંડેમ જેવું હોય ત્યાં પૂછવું મેકસવેલને
એની કને કિમિયા તમામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

૪

ધોળાં ટોપાંને રસ્તે દીઠાં નો મેલવાં
આકૃતના એજ બધાં ધામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણી આમ છે !

વા'નો યે વિશ્વાસ વીરા, નો રાખવો
આ મલક નગરો બે-લગામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણી આ છે !

કોંગ્રેસને ઓછાંયે બિતરવું ના કદિ-
(બે) સાબ રાખવા હાડચામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણી આમ છે !

તેમાંયે ગાંધીથી જાળવીને હાલવું :
(એને) આવેથી કરવા પ્રણામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણી આમ છે !

નવું કંઈ થાયે ને ના સમજાય ત્યારે
માનવું વટહુકમનું કામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણી આમ છે !

અટ દઈને ચાર પાંચ સામટાજ ઠોકવા :
શાહી ને કાગળના શા દામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણી આમ છે !

બોલ બોલ કરવામાં ઝાઝો હ્યાં સાર નેં
મોન સર્વ શાંતિનું ધામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

❧

ખ્રિષ્ટનની સાથે છે નિતના પનારા
હ્યાં તો આર દિ'નો મુકામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

❧

ખાધું ને પીધું તે સંગાથે આવશે—
ખાકી તો રામનું નામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

❧

અદકેરાં માન દેવાં ગોરા સિવિલ્યનોને:
હ્યાં તો એ જામનાયે જામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

❧

રાજા રજવાડાંમાં હુળી મળી હાલવું:
સંઘરેલા સાપનું યે કામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

❧

આટલું કરશે તો વીરા, ઘી કેળાં પામશે:
વૈશંપાયનના કલામ છે રે !
મારી છેલ્લી શિખામણુ આમ છે !

[૭]

વેવલ વધાવા...

મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો :

હું તો વેવલ વધાવા તૈયાર—

મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

મેં તો થાળ ભર્યો સગ મોતીએ

મારા હરખતણું નહિ પાર—

મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

આવે રણુ રે જીતીને રણખંડો;

હજી જીતશે ભારતકેરી લોભ—

મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

એને તેજે અંખાયા નવલખ તારલા,

વળી અંખાયા સૂરજ ને સોમ !

મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

એણે રોમેલ જેવાને રણુ રાજિયો :

ઘોળાં ટોપાં વાળાના ચા ભાર ?

• મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

એની હાકે ઝરમરિયા હૈયાં હડખડે :
 શૂરો સાવજકેરો અવતાર !
 મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

એની વીરતાને કઈ પેરે વરણુવું,
 જેને તલવારકેરી ટેક :
 મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !
 મેં તો હાકેમ હઝારો દીઠલા—
 એના જેવો ન જોયો એક !
 મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

એને વાતું સંગાથે ન્હોયે પ્રીતડી :
 મોહ વણી કેના એને ન્હોાય—
 મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !
 એને મુત્સદ્દીગીરીની માયા નહિ :
 એક ધા ને બે કટકા હોય—
 મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

એ તો ચર્ચિલ-એમેરી કેરો લાડિલો
 શાહીવાદ કેરો શણુગાર !
 મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !
 એ તો મોગલ સિંહાસન સોહાવશે :
 બનશે હિંદના હૈયાં કેરો હાર !
 મારે સોના સરિખો સૂરજ ઉગિયો !

[૮]

મા બહુચરી

કલિયુગશક્તિ તુજને નમું મા બહુચરી, નવ ગજના નમસ્કાર !
 દેશ આખામાં તું વિસ્તરી મા બહુચરી, ને વરત્યો છે હાહાકાર !
 દિલ્લીના દુર્ગથી તું નીસરી મા બહુચરી, સીમલે તારો વાસ :
 પ્રાંતે પ્રાંતે તારાં પગલાં, મા બહુચરી, ઠેરઠેર તારો પાશ !
 હિમગિરિથી લંકા લગી, મા બહુચરી, હિંગલાજથી બંગાલ :
 દેશ ફરતી તેં બાંધી, મા બહુચરી, પ્રાણ-રૂંધંતી પાળ !
 આલીશ કેટિ માનવો, મા બહુચરી, સૌપે તારો પરભાવ :
 એકકે નથી એમાં એવો મા બહુચરી, પડે ન જ્યાં તારો ધાવ !
 તારી વાણી તે કાયદો મા બહુચરી, એ પર નથી અપીલ !
 ન્યાયાધીશે તને નમતા, મા બહુચરી, વકીલો ના કરતા દલીલ !
 સહસ્ર-ભુજઓ શોભતી, મા બહુચરી, ભુજએ ભુજએ આયુધ :
 આયુધે આયુધે તીક્ષ્ણતા વસી, મા બહુચરી, વીસરાવે શુધ બુધ !
 જડ ને ચેતન હિંદી સૃષ્ટિ, મા બહુચરી, સૌ પે વરતે તારી આણુ :
 નરનાર ને પશુપંખી, મા બહુચરી, સૌને છે તારી જાણુ !
 કાપડને વારે વારે વિસ્તરો, મા બહુચરી, અનાજને કણુ કણુ :
 જંગલને ઝાડે ઝાડે મા બહુચરી, ઘાસ કેરે તૃણે તૃણ !

દિવસે તારા દેખાડતી, મા બહુચરી, અમાસ રાતે અંજવાશ !
 ઉડતાં પંખીને તું પાડતી મા બહુચરી, પશુને ઉડાડે આકાશ !
 અઢધેરે વેણુલે તારે, મા બહુચરી, આથમણો ઉગે બાણ,
 તોરમાં આવીને તું ધારે, મા બહુચરી, તો રંકને બનાવે રાણ !
 તારી કલમું કેરાં કામણે, મા બહુચરી, કંચન થાતાં કથીર !
 તારી જુગતાર્ક કેરાં જાદુએ, મા બહુચરી, પત્થર પૂજતા થઈ પીર !
 ગાંધીજી જેવાને પૂરિયા, મા બહુચરી, પૂર્યાં નેહરૂં ને આઝાદ :
 સામે થિઆ કે સંહારિયા, મા બહુચરી, બોલ્યો કે થિઓ બરબાદ !
 પોલાદી પંજે તારો પડે, મા બહુચરી, મુંગા બને વાચાળ !
 પંશુને પર્વત લંઘાવતી, મા બહુચરી, વૃદ્ધને બનાવતી બાળ !
 ફરફર ફુફરડી ફરતી, મા બહુચરી, ફેંકતી તારો પાથ—
 હગલે ને પગલે તું કરતી, મા બહુચરી, ન્યાય તણો ઉપહાસ !
 જોયું તેવું મેં તો ગાયું મા બહુચરી, રખે ચડાવે આળ—
 વૈશંપાયન તને વીનવે મા બહુચરી, રખે ઉપાડે અંતરિયાળ !

૧ બહુચરી=બહુ સ્થાને ફરનારી=સર્વવ્યાપક ! વાઈસરોયના
 મુખમાંથી સરતી વટહુકમો રૂપી વાણીની ‘બહુચરતા’ જોતાં, એને
 કળિયુગની ‘બહુચરી’ શા માટે ન કહી શકાય ?

[૯]

ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

[રમે તેવતેવડી જોગમાયા રે મા-અંબાળ ગરમે ધૂમે છે—એ રાગ]

ધરા ધૂળ ને આસ્માન ફાટ્યાં રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
તેજ હાર્યા ને અંધાર ખાટ્યાં રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

સુકી સરિતા ને ડુંગરો ડોલ્યા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
મુંગી કાયલો ને ઘુવડો જોલ્યાં રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

ઝોગણપચાશે વાયરા વછુટ્યા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
આયુ આઝાદી કેરાં ખુટ્યાં રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

ચાંદો-સુરજ સંગાથે ઝોલવાયા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
નવલખ તારલાના કોડિયાં ખુઝાયાં રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

સદા-હસતી અન્નપૂરણા રૂઠી રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
આળસ મરડીને ચાતનાઓ ઉઠી રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

૯

કેવાં ઝહાણુલાં વિનાશ કેરા વાયાં રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
ધાવણુ ધરતી કેરાં સુકાયાં રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

અખેપાત્ર આજ અન્નકેરૂં કોરૂં રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
મરે માવડી ને ટળવળતાં છોરૂં રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

ઉડે દલ્લી ને સિમલામાં ખાણાં રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
ખાલી ખેડુ મજુર કેરાં લાણાં રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

નોકરશાહીના નાથ ચડયા રંગે રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
પડયા ગાંધી-જવાહર તુરંગે રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

ચગ્યો ચર્ચિલ ને ઉડતો એમેરી રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
ફરે કુદડી લિન્લિથ્ગો દહેરી રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

આદ્યો ઘાલે ધુમરીયું વેવલ રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
કાતું મેલીને કલમું સેવલ રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

મટકાં મારે મેક્સવેલ ને ભરે ફાળું રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
મલક આખાતું કરે કોટવાળું રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

કથીર કુડાં ફરંત થઈ હોમ રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
ધુમે જોગન્દરસિંહ આમતેમ રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

ઝોલ્યા ખરે તે નીવડ્યા ખોટા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
ઠાલા ઠાલા કરે હાકોટા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

લોળા લણશાળીએ લુખ્યું ખેંચી રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
બહારી આફત નીરાંતને વેંચી રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

દુઃખ દેખીને અણે નાહા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
એને લંકામાં શેરફીના સાંઠા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

જેની મૂછોએ લીંબુ લટકતાં રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
સદા લંડન ને સીમલા સટકતા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
જેના પોરસના નહોતા સીમાડા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
જેણે લીધા'તા રાત દિ' ઉપાડા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
એવા રામ ને જામ કેરી જોડલી રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
એની ટારડી ધઈ ગઈ ઘોડલી રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

ચડી અંકાશે કરતા વાતું રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
એનું નામે ય નથી સંભળાતું રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

ચુદ્ધ આધું ને મોત થ્યાં હુકડાં રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !
જાણે જોલે પ્રલય કેરા કુકડા રે મા-ગોરાળ ધરમાં ધૂમે છે !

આરે માસ 'વધુ વાવો'ના હોકારા રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
તોય આખરે આ કાળના ચોદારા રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

કયાં ઠાલવવી દિલની વરાળું રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
વિશ્વ આપું દિસે કાળું કાળું રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

થોડું લખ્યું તે ઝાઝું કરો લેજો રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !
વૈશંપાયનના રૂઢિયામાં રહેજો રે મા-ગોરાળ ઘરમાં ધૂમે છે !

[૧૦]

જ ય... ધોળકા માતા !

જય ધોળકા માતા, મા, જય ધોળકા માતા !
પ્રગટયા જગતજનોને દેવા સુખશાતા !

જય, ધોળકા માતા !

પડવે પથર રૂપ નીરખ્યાં તમ પગલાં,
મા, નિરખ્યાં તમ પગલાં !

માનવ-નદી-કિનારે, ભિલાં થઈ બગલા !

જય ધોળકા માતા !

જો દળવ્યા મચ્છ, આવ્યા જે ચાંચે,
મા, આવ્યા જે ચાંચે,

જગહિત કેરા મંત્રો લણી ગળીઆં સાચે !

જય, ધોળકા માતા !

ત્રીજે તાપ અપાર, વધિયો છે તારો,
મા, વધિયો છે તારો,

પરહરી બગલાનું રૂપ, સિંહપણું ધારો !

જય, ધોળકા માતા !

ચોથે ચહુદિશમાં ય તારી ફે ફોટે !

મા, તારી ફે ફોટે !

હડક કરંતી હીંડે, વાટે ને ઘાટે !

જય, ધોળકા માતા !

પાંચમે પૃથ્વીમાંદા તમ ત્રાસે થાકી,

મા, તમ ત્રાસે થાકી,

સંતો સર્વ વિચારે (તને) કાઢવી શેં હાંકી—

જય, ધોળકા માતા !

છડે છાની આગ પ્રગટ રૂપે સુળગી,

મા, પ્રગટ રૂપે સુળગી !

સૌ તુજ પાછળ પડિયા, લઈ ધોડો ધડકી !

જય, ધોળકા માતા !

સાતમ સત્ય સ્વરૂપ સંતમણિ ગરજ્યા,

મા, સંતમણિ ગરજ્યા,

એની કેસરી હાકે બગી બધી પરજ્યા !

જય, ધોળકા માતા !

અષ્ટમી અતિ વિખ્યાત હડબડી તુંહાલી !

મા, હડબડી તું હાલી !

સૂર્યોદય પહેલાં તે સંત લીધા ઝાલી !

જય, ધોળકા માતા !

નવમી નહોર કરાળ, તારા વીંઝાયા

મા, તારા વીંઝાયા,

દમનતણા ખપ્પર મા, તારા છલકાયા !

જય, ધોળકા માતા !

દશમે દે- દેકાર દેશમાંહિ જોડ્યા,
 મા, દેશ મંહિ જોડ્યા!
 મહાપ્રલયનાં દ્વારો પ્રભુજીએ જોડ્યા,
 જય, ધોળકા માતા !
 એકાદશી અપવાસ, બાપુના ચાડ્યા,
 મા, બાપુના ચાડ્યા!
 તારા પેટ તણાં મા, પાણી નવ હાડ્યાં !
 જય, ધોળકા માતા !
 બારસ બજામાં બહુ કુંકિયાં જનહિતના,
 મા, કુંકિયા જનહિતના:
 દીવા નીચે અંધારું, તુજ નિયમ નિતના !
 જય, ધોળકા માતા !
 તેરસ તાતાં તીર વટહુકમો છોડ્યા,
 મા, વટહુકમો છોડ્યા,
 સદીઓના રેકાર્ડો, પલક મંહિં તોડ્યા !
 જય ધોળકા માતા !
 ચૌદશ ચારેકોર અંધારું બંગે,
 મા, અંધારું બંગે,
 અક્ષયપાત્ર સુકાયાં, અવળો વહી ગંગે !
 જય, ધોળકા માતા !
 અમાસ બારેમાસ, જ્યાં તારી છાયા,
 મા, જ્યાં તારી છાયા,
 ક્યાં જઈ કાઢે વરાળ, ધરતીના જાયા !
 જય, ધોળકા માતા !

પુનેમ પુરણ ચંદ, પ્રકાશશે ત્યારે,
 મા, પ્રકાશશે ત્યારે,
 સ્વાધીનતાને પુણ્યે પાપ જશે જ્યારે !
 જય, ઘોળકા માતા !
 ગાંધી-નહેરૂ-આઝાદ મુક્ત થઈ મહાલે
 મા, મુક્ત થઈ મહાલે,
 ઉન્નતશિર મૈયા, મા, ત્યારે અમ ચાલે !
 જય, ઘોળકા માતા !
 પંદર તિથિ પાવન, મહિમા છે ગાયો,
 મા, મહિમા છે ગાયો,
 મૂરખ મન મશ્કરી, પણ સમજી જશે ઠાઠ્યો :
 જય ઘોળકા માતા !
 આરતી આ અદ્ભુત, ઘોળકાની ગાશે :
 મા, ઘોળકાની ગાશે !
 વૈશંપાયન—વચને, સિંધુ તરી જશે !
 જય ઘોળકા માતા !

[૧૧]

માજી, તું તો સિમલાની શેઠાણી !

માજી તું તો પાવાની પટરાણી, ભવાની મા કાળકા રે લોલ-એ રાગ

માજી તું તો સિમલાની શેઠાણી, દિવાની માના ધેળામા રે લોલ
માજી તારો ડુંગરડે છે વાસ, હિતરવાં દોઢલાં રે લોલ

માજી તારી વજ્રજરની મ્હોલાતું, આઠે પંહોર ચોકિયું ખડી રે લોલ
માજી તારા પોલાદી પ્રતિહાર, જાગ એક એક પે ચડી રે લોલ

માજી તારી સાતસેં મુગટવંતા, હિતારે આરતી રે લોલ
માજી તારે છતર ને ચામર સોહંત, શોભા શી થતી રે લોલ

માજી તને ઇલકાબધારી અનેક, બન્દીજન બીરદાવે રે લોલ
માજી તું મૂડીવાદી કેરી ટેકઃ ગુણ તારા ગવડાવે રે લોલ

માજી તારે મેકસ્વેલ જેવો વીર, કાયદાની ફેરવે ગદા રે લોલ
માજી તારા અંગના રક્ષણ કાજ, ધુમતો એ સદારે લોલ

માજી તારે મસાણી સરખો વીર, વગાડે ખુંગિયો રે લોલ
માજી તારે રેડિયો હાજરાહજુર, બળવે ડુગડુગિયો રે લોલ

❧

માજી તારૂં શિર ધુણે ને સો સો, વટહુકમો સરે રે લોલ
માજી તારી કાગળ પે પડે છાપ ને, નાણાં નીસરે રે લોલ

❧

માજી તારા પ્રાક્રમનો નહિ પાર, દુશ્મન ચાંપતી રે લોલ
માજી તારા ખુદ્દાં કારાગાર, ભલે હો સતી જતી રે લોલ

❧

માજી તારે કેસર અમુર^૧ સાથ, મંડાયું જુધ કારમું રે લોલ
માજી તારા સામ્રાજ્યનું એને તો, કરવું તું ખારમું રે લોલ

❧

માજી તારી ફોજી અપરંપાર, હાલિયું હડબડી રે લોલ
માજી ચડ્યા શીખ રજપુતને પઠાણ, ને ગુરખા બેડી-દડી રે લોલ

❧

માજી એની વીરતાની શી વાત, ધરતી ધણુધણી રે લોલ
માજી જાણે જંબુ તે દ્વીપની તાકાત, હાલી ચુરપ બણી રે લોલ

❧

માજી કેસરનો ઉત્પાત ત્હોયે નવ શમિયો રે લોલ
માજી એણે જોતજોતામાં ક્રાન્સ ઝાઝેરો દમિયો રે લોલ

❧

૧ વિલિયમ કેઝર-જર્મનીનો બાદશાહ-

આ પછીના વૃત્તાંતમાં પહેલાં વિશ્વયુદ્ધનો (૧૯૧૪-૧૮)-
ઉલ્લેખ છે.

માજી પેરિસ પડું પડું થાય, સલ્તનત તુટી તુટી રે લોલ
માજી એવે સાબરનો સાજન,^૧ લાવ્યો જડીબુટ્ટી રે લોલ

માજી એને હાકોટે આપું હિંદ, જગ્યું હડખડી રે લોલ
“ જાગો, ઊઠો, ઓ લારત જાળ, ખિટનપે આફત પડી રે લોલ
વા યું કેસરીયા કર વા તું સુ મં જળ વંડાણું રે લોલ
ના'વે ફરી ફરી જીંદગીમાંડે, અમોહું આવું ટાણું રે લોલ

માજી એણે માનવહિતને કાજ, અહિંસાત્રત મેલિયું રે લોલ
માજી એના અંતરમાં અમૃતની ઉઠે હેલિયું રે લોલ

માજી એના પરતાપે જયડંકો કે તાહરો વાગિયો રે લોલ
માજી ઝરમરની^૨ ફેણું હારીને, કેસર લાગિયો રે લોલ

માજી ત્યાં તો થઈ ને તું તુષમાન, કે બોલી હેતથી રે લોલ
“ માગ માગ સાબરના સાજન, કે માગી લે મન મુકી રે લોલ
માગ માગ જર ને જમીન જાગીર, કે માગ રૂડા ઈલાકાઓ રે લોલ
માગ માગ સંપત કે સરપાવ કે ઉંચા અરખાઓ રે લોલ
માગ માગ કાઉન્સિલના હોદ્દા કે લંડનની લાટ-ગીરી રે લોલ
માગ માગ પૃથ્વીની પટલાઈ કે, પ્રાંતની સુબાગીરી રે લોલ”

માજી મીઠું મરકવડું કરી, એ તો વળતાં બોલિયો રે લોલ
“માજી મારે સુબાગીરીનું શું કામ, જાણ્યો મને લોજિયો રે લોલ
માજી મને જર ને જમીન જાગીર, કશું નથી અપનું રે લોલ
માજી એવી આજ અને પંપાજનું સેવ્યું નથી સપનું રે લોલ

૭

માણ માણું હું એક વરદાન, તુષમાન જો થયાં રે લોલ
માણ મારે અંતર લગની એક, યુગથી બગતી રે લોલ

માણ માણું હિંદ કરો આઝાદ-, ને નિજધામે સંચરો રે લોલ
માણ મારે અંતર એકજ નાદ, કામના પૂરી કરો રે લોલ”

“ફટ ફટ સાબરના સાજન કે આવું શું માગિયું રે લોલ
તારી માગણીનું તાતું તીર, કાળજડે વાગિયું રે લોલ
આવો ઘોર કયો અપરાધ, નાખું તને તુરંગમાં રે લોલ
ઘડું નવી બેઠિયું હિંદ કાજ, પડયો બંગ રંગમાં રે લોલ”

માણ તારા ક્રોધ તણો નહિ પાર, તેં કોરડા વીંઝિયા રે લોલ
માણ તારૂં દેખીને રૂપ વિકરાળ, જગજગન સીઝિયા રે લોલ

માણ તારી ગત્યું અપરંપાર, બ્રહ્માણ નવ બણુતા રે લોલ
માણ એક વૈશંપાયનના સ્વામી, તને પીછાણુતા રે લોલ

[૧૨]

અળુંબિયો

ગરવાને ગાળે રે ફખડિયો અળુંબિયો-એ રાગ

(દ્વિ)

એ....ય સૂરજ ઠરે, ચાંદો તપે, ને નવ લખ જ્યોતું ઓલવાય;
ને પર્વત પાંખાળા ધાય, તોય એમરી આડો મટે નહિ !

એમરી આડો મટે નહિ, મર પલટે સૃષ્ટિનો સાથઃ
(કાંજે) જે દિ' નવરો દીનોનાથ, તે દિ' એમરીને ઉપજાવીયો !

એ...જી એમરી ખાવા તું કાવે તેમ દીધે રાખ્ય જોઃ
એ....જી ઇંડિયાને માથે રે એમરી અળુંબિયો !
એ....જી હિન્દવાને માથે રે એમરી અળુંબિયો !

જેમ અળુંબે જાંગ ઊપર દુકાળ જો !
ને જેમ અળુંબે સિંધ ઊપર તીડ-ઝાળ જો !
તેમ હિન્દવાને માથે રે એમરી અળુંબિયો !

જેમ અણુએ તેતર ઉપર કૌર્ષ ખાજ જો-
 ને જેમ અણુએ ખેતર ઉપર કુડું રાજ જો !
 તેમ હિન્દવાને માથે રે એમેરી અણુખિયો !

છ

જેમ અણુએ મણિ-ઢગ પે લોરિંગ જો :
 ને જેમ અણુએ કૌર્ષ સતને માથે ધતિંગ જો,
 તેમ હિન્દવાને માથે રે એમેરી અણુખિયો !

છ

વળી જેમ અણુએ તેજ માથે અંધેર જો
 ને અણુએ જેવો હરિણી માથે શેર જો !
 તેમ હિન્દવાને માથે રે એમેરી અણુખિયો !

છ

ને જેમ અણુએ અંગ ઉપર જંજીર જો-
 ને અણુએ જેવી છાતી ઉપર ચમશીર જો !
 એ....મ હિન્દવાને માથે રે એમેરી અણુખિયો !

છ

વળી જેમ અણુએ નહેરૂને માથે જેલ જો :
 અણુએ જેવી નગરીને માથે રેલ જો !
 હિન્દવાને માથે રે એમેરી અણુખિયો !

છ

જેમ અણુએ હિન્દ માથે ઓડીનિન્સ જો
 અણુએ જેવો સર્જન માથે ધ્વંસ જો !
 હિન્દવાને માથે રે એમેરી અણુખિયો !

છ

જળુબિયો !

૩૯

જેમ જળુંબે તરણી પર તોફાન ને :

ને જળુંબે જેવું કુલકળી પેઘમસાણ ને :

વળી જળુંબે જેવો ખીર ઉપર માર્જાર ને !

વૈશંપાયનપે જળુંબે કાનુન ધાર ને !

હિન્દવાને માથે તું તેવો જળુંબિયો

જ

જળુબિયો !

[૧૩]

કારોબારીનું હાલરડું !

ઢાળઃ આજમાં ઊગેલ ચાંદલો ને જીજીમાઈને અઃવ્યાં બાળઃ
બાળુડાંને માત હિંચોળે
ધણુણુ ડુંગરા બોલે...એ
શિવાળના હાલરડાનો.

❧

આજમાં ઊડે આઝાદી કેરી વાતુંના અળીલ ગુલાલ-
કાટિ ગુલામોને શોષિતસાગરે ધરતી લાલંલાલ
બહાલિડાને વેવલ હિંચોળે-
સિમલાના ડુંગરા ડોલે,
દિલ્હીના કાંગરા ડોલે !

❧

વણુવાદળની વીજળી જેવી ગાંધી-મુક્તિની વાત
જાપામાં વાંચી જે દિ'થી,
ઉડી એની બાંધ તે દિ'થી !

❧

પહેરી ઓઠી લેજો, બાપલા મારા, ચાંદનીના દિન ચાર !
કાલે સમાધાન જો થાયે—
તમથી ઘડી દ્યાં ન રે'વાયે !

બાઈ પી લેજો પેટ ભરીને : કોણે દીઠી છે કાલ !
જવાહર જ્યાં નીકળ્યો જહારો :
તમારે સંતાવા વારો !

માણવું હોય તે માણી લેજો, નહાયા તેટલું પુણ્ય :
સમાધાન યયું જો બાળા,
ભરવાના છે ઉચાળા !

મોટા પગારો ને માન ને મોભા-ને રાજવી દોરદમામ :
બધું આધમશે તે દિ'
સાચા ઘણી દૂટશે જે દિ' !

દોડવું હોય તેટલું દોડજો, ભણા, ગાડિયું નો નથી પાર !
બીજા ભલે ઉભા ઠેલાતા-
બીજા ભલે ભીડે ભીંસાતા-
બારણિયે ને બારે ટીંગાતા :
બીજા ભલે અડધા થાતા !

કામને નામે આરામ આખો દિ' ને બોલવું ફાવે તેમ :
ભરવાં પગલાં ગણી ગણીને ભરાવું જેટલાં, જેમ....
રે'મ ખિટનની પુરી !
કેમ રે' આશ અધુરી !

ન કરે નારણુ ને કાલે ઉઠીને ઉઘડે જેલના દ્વાર-
હડહડ કરતા બહાર પડે ખરા હિંદ તણા હકદાર
તે દિ' તારે ભાગવું દોડી
સંભાળીને બીસ્તર દોરી !
તળે ઝેવી આવશે રે'લું !
કે ભાગીશ મૂકી 'વાઉચર' છેલ્લું !

૪

ઘડી - બે ઘડી માણી લે તેથી, લાડકવાયા લાલ !
બહાલિડાને વેવલ હિંચોળે
સિમલાના ડુંગરા ડોલે !
રામસ્વામીને ધુવરા વાલા-
ફિરોઝને ભાવે મસાલા !
આંબેડને ઉંઘ ન આવેઃ
ગાંધીની યાદ સતાવે !
ખરે મારે સદાનો ખોટોઃ
આપું એને એક લખોટો !
મુદતાનને રેડિયો દેજો-
જોગન્દરને કાંઈ ન કે'જો !
દલાલના હાથમાં નેજો-
એતો મારો નવો ભાણેજો !

૫

છાપરે ચડીને વશંપાયને દીઠો બધો આ તાલ
રૂપિને હસિયો એવું :
કાળના રૂદન જેવું !

૬

[૧૪]

વેવલ વાદિલા !

આખા લીમડામાં એક ડાળ મીઠી રે રણુછોડ રંગીલા ! એ ડાળ

ઘ
એટલા ગાંધીથી છેટો રહેજે રે વેવલ વાદિલા !
ભૂદયેચૂકયે ન કોઠું દેજે રે વેવલ વાદિલા !

ઘ
એની મીઠી જીભે છે બાદુ રે, વેવલ વાદિલા !
તને ખવડાવી દેશે આદુ રે, વેવલ વાદિલા !

ઘ
એના હસવામાં ચોદ લોક પાણી રે વેવલ વાદિલા !
થોડું આપે ને બાય જાગું તાણી રે વેવલ વાદિલા !

ઘ
તારા જેવા તો કૈંક એણે જોયા રે વેવલ વાદિલા !
પહેલાં હસિયા ને પાછળથી રોયા રે વેવલ વાદિલા !

ઘ
મુઠી હાડકાનો માળો તું ભાળે રે વેવલ વાદિલા !
છતાં તેજ એનું પાપને પ્રજાળે રે વેવલ વાદિલા !

ઘ

એ તો ઠારાગૃહે છે સારો રે વેવલ વાહિલા !
લાણુ વાળે, જો રે' ઘડી ખારો રે વેવલ વાહિલા !

એને રાજ કેરી રૂદિયામાં પ્રીતું રે વેવલ વાહિલા !
પણુ જુદી એની પ્રીતિની રીતું રે વેવલ વાહિલા !

કહી એની સંગાથે કરી વણી રે વેવલ વાહિલા !
તારી ઉથલી બાથે સૃષ્ટિ રે વેવલ વાહિલા !

સદે માંડગી ને અપવાસ એને રે વેવલ વાહિલા !
રાખે રામ, પછી કોણુ ચાખે તેને રે વેવલ વાહિલા !

તારી આંખો દેખે એક ઠાસો રે વેવલ વાહિલા !
પડે રાજ, વાગે એક એનો ઠાંસો રે વેવલ વાહિલા !

એની જુગતી તે કોઈ નવ બાણે રે વેવલ વાહિલા !
વૈશંપાયનનો બહાલો શું વખાણે રે વેવલ વાહિલા !

[૧૫]

ઝીણાભાઈના મામદ !

ડુંગરે ડુંગરે કાદુરાના ડાયરા.

ઠાફગોળાની વાગે ઠારમઠાર રે

મકરાણી કાદુ,

જુની વસ્તી જમાદાર માર્ય માં ! એ ઢાળ.

ડુંગરે ડુંગરે ઝીણા, તારા ડાયરા:

મલખારી ડુંગરે તે તારા ડાયરા:

ટાઈપરાઈટરની વાગે ઠારમઠાર રે,

ઝીણાભાઈના મામદ,

અવળાં ધીંગાણાં, લેલા, ખેડય મા !

સિંધ ને સરહદ ને આસામ-ખંગ છે:

પંતળ કેરી રહી ગઈ તોયે હામ રે !

ઝીણાભાઈના મામદ,

કાંટાળી કેડીએ, લેલા, ધોડય મા !

સર રે ગુલામ ગુલામી કરે-

ઔરંગઝેબ મિયાં દોળે તને વાય રે !

ઝીણાભાઈના મામદ,

વારી જાઉં બહાલિડા તારા રંગ પે !

નેક્રી પોકારે નઝીમુદ્દીન મિયાં,

સાદુલ્લાખાં ખીદમતે ખબડદાર રે !

ઝીણાભાઈના મામદ,

શું રે વખાણું તારી સાદ્યખી !

ચાર ચાર 'નાઇટો' તે તારી રાંગમાં,

તિવાનાની ત્હોય રહી ગઈ તારે હામ રે !

ઝીણાભાઈના મામદ,

ઢાળ રે ભાળી ને ભૂંડા, ઘોડય મા !

હુખલી ને સિંધુ તારી સોડયમાં,

રાવી કેરી ત્હોય રહી ગઈ તારે હામ રે !

ઝીણાભાઈના મામદ,

વિધિની સંગાથે સદ્દો ખેલ્ય મા !

એક અદલાખકસ માથાનો મળ્યો :

તિવાનાની, ત્હોય, રહી ગઈ શાને હામ રે !

ઝીણાભાઈનો મામદ,

સૂતા સાવઝને ઢંઢોળ્ય મા !

ફૂંકી હીધો 'સિકન્દર-પેકટ' તેં :

જુની દોસ્તીમાં હીધો કાળો દાગ રે,
ઝીણાભાઈના મામદ,
કંકુ મેલીને કાજળ ચોળ્ય મા !

વાઘ તો શોભે છે એના ન્હોરથી;
મોરખીંછાથી શોભે વનનો મોર રે,
ઝીણાભાઈના મામદ,
સોની સંગાથે લીમડો ઘોળ્ય મા !

કડવાં આ વેણુ : કુણું દિલ છે:
વૈશંપાયનને તારા ઉપર વડાલ રે,
ઝીણાભાઈના મામદ,
બેલી સામે ધીંગાણું ખેડ્ય મા !

[૧૬]
સંદેશો !

મુજબને કહેજો રે આપવ એટલું !
હરિ હીરા આપ્યા તારે હાય જો;
જતન કરીને ખાઈ, એને જાળવજો:
હાગે એને રીસાતાં નવ વાર જો...એ હાળ

રૂઝવેલને કહેજો રે જાળપાઈ, એટલું !
હિંદમાં વરતે સધળે લીલાલહેર જો;
મૂળાને પાંદડિયે એને મોજ છે :
એવી છે અહીં ટોપીવાળાની મહેર જો !
રૂઝવેલને કહેજો રે રંગનાથ, એટલું !

પીંઢારા ને ઠગની ધરતી ને અમે
શાંતિ કેરું હીધું એવું દાન જો,
કે મારગમાં જાતો બકરીનો ય તે
કોઈ ન પકડે બૂલ થકી પણ કાન જો !
રૂઝવેલને કહેજો અક્ષરેલા, એટલું !

ઝેર ગયાં ને વેર ગયાં છે ઓસરી,
કાળા કેર તણા વીત્યા કરનાર જો;
ખિટનના નેજાની નીચે મહાલતા
કલ્લોલે છે ભારતના નરનાર જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રે ગિરજા, એટલું

☆

મારા પર તો અહીંના મીઠાં માનવી.
મરી પડે ને ઓછાં ઓછાં થાય જો-
જ્યાં જાઉં ત્યાં જોવાને ઉમટે બધા:
માનવતાના મહેરામણ જિમરાય જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો, મારા સમ, એટલું !

☆

હોત તણા કટકા છે અહીંના હિંદુઓ,
મુસ્લિમો તો મહોબતના ભંડાર જો !
ઈસાઈઓ ને પારસીઓ તો આપણા,
યહુદીઓ તો રાજતણા આધાર જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રે બેગમ, એટલું !

☆

જાવા કેરી વાત કરું ને અંસુની
એંશી કેટિ નેન થકી વહે ધાર જો:
રથના પૈડાં આઠા પોઠી બોલતા-
'જાઓ ના,ઓ હૈયા કેરા દાર જો !'
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રે ખન્ના, એટલું !

☆

નગર નગર ને ગામે ગામે ગોરિયું
ગોરા-રાજતું ગોરવ ગરવું ગાય જો !

અંગ્રેજોનું નામ પડે ને ઉરમાં
ભિન્નિઓ કંઈ અવોનવી બિભરાય જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રે ખત્રા, એટલું !

મારી શુણ્ણિયલ ગૃહિણી-તેની વાત તો
કરતાં અનુભવું સહેજે હું લજ્જાય જો:
ભારતની ભામાઓ કેસાં અંતરો-
એમાં કંઈ દેખે છે બુગદંભાય જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રે બેગમ, એટલું !

ધાન્યતણી છે તંગો થોડી, તેથી શું
પડી જશે કંઈ કાયા કેરા કોટ જો;
ગંગા જમના જેવી નદિયું અડીં વહે
પાણીની તો નથી ને અહીં કૈં ખોટ જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો પાણીકર, એટલું !

જળ માણું પીવા ને કઢીઅલ દૂધના
હોમકોરા આવી પડતા હાથ જો,
ઉધરસનો ઠણકો લગરી હું ખાઉં ત્યાં
'ખમા' બોલતાં થાય ખડા ક્ષિતિનાથ જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો, ભામખાપુ, એટલું !

સુખડાં ચે સહેવાતાં નથી, ત્યાં દુઃખના
શમણાંના સંભવની ચે શી વાત જો !

સાત સાત સો મુગટધારી માથડાં
અંત્યા સેવે રાજની જ્યાં દિનરાત જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો હો સ્વામી, એટલું !

ધી-બોળી રસમસતી હલવા-પુરી વણ
પોઠે નવ કદી પધારી-બિચ પંજાબ જો,
સિંધ પ્રાંત જે સુહિણીધી સોહામણો !
આરોગે તે કુફતા-માપ-કબાબ જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રીઝવીને એટલું !

આલું સુખ તો ખુદ ખિટનમાં જે નથી
જેને ઘેર નવખંડ ધરતીનું રાજ જો,
પૃથ્વીલોકને સ્વર્ગ સંગાથે સાંધતી
ભારત તો છે ભાગ્યદાળીની પાજ જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રે ગિરજા, એટલું !

વિલ્કી જેવા અદક પાંસળિયા એક જ
મનફાવે તેમ કરે છે ફેંકાફેંક જો-
સ્વારથ કાજે અમને અમથા ભાંડતાં-
પરદુઃખભંજન એક જ જેની ટેક જો !
રૂઝવેલ્ટને કહેજો રે બેગમ, એટલું !

વિશ્વતણે પરવાસે વેન્ડલ નીકળ્યો :
સોના છિદ્રો જેવા મન ઉછરંગ જો,

ભારતમાં કાંઈ મળશે નહિ એમ જાણીને
આડી વાટે ચાલ્યો ગયો અડમંગ જો !
ફળવેદને કહેજો રામસ્વામી, એટલું !

આવ્યો હોત આંહીં તો દેખાડત બધું-
દેખાડત છે કેવો અહીં આનંદ જો:
ખોટું કહેતો હોડો એક અક્ષર તો મને,
તમ સૌ કેરાં ગળાં તણાં સોગંદ જો !
ફળવેદને કહેજો સૌ યે મળી એટલું !

એક ગાંધી છે ઘેલો લાનબૂલેલ જે
ખ્રિષ્ટિય રાજનું વાટે ખારે માસ જો;
પણ શાણા સજ્જન-સજ્જનીઓ દિંદમાં
તે સૌ વચ્ચે ઉપજણ એનું ન ખાસ જો !
ફળવેદને સમજાવી દેજો એટલું !

ધાંધલનો ધંધો લધ જોડા છે વળી-
નેહરૂ ને આઝાદ સમા બે ચાર જો-
ગામ હોય ત્યાં ગંદવાડ પણ હોય છે-
પણ એ સૌના લાપણિયાં બેકાર જો-
ફળવેદને રીઝાવી કહેજો એટલું !

ચેટ બળેલા આ સૌએ સ્થાપેલ છે
ચૌરો-જેનું નામ પડ્યું કોંગ્રેસ જો-

ચાલિશ કોટિ હિંદીજનોને એ મહિં
સપને પણ વિશ્વાસ નહિ લવલેશ જો !
રૂઝવેલેટને રમાડી કહેજો એટલું !

☆

પ્રલય પછી પણ ફરફરશે આ લોભમાં
ખિટનકેરાં જથનામી નિશાન જો !
પ્રાણ થકી જે પ્યારું ખિટનને ગળે
ભારત-ભૂમિના સોયે સંતાન જો !
રૂઝવેલેટને કહેજો રે, બાજપાઈ, આટલું !

☆

રાજ આપણું, આખી પ્રજા છે આપણી,
આપણી છે સૌ ધરતી ને આસમાન જો;
કાળાં, પીળાં ઘઉંવણી, રતુંમડા,-
પ્રભુએ ઘડિયાં ગોરા કાજ તમામ જો !
રૂઝવેલેટને રૂઢ્યે ઠાલવજો એટલું !

૪

[૧૭]

છતે નાણે પામી ન દાણા !

લાંબી લાંબી શહેરની સડકું, લાંબી વગડાની વાટ :
એથી ચે લાંબી હાર મનખની ઊભી સરકારી હાટ:
પાલી એક બાજરી સારુ
તપે સાસુ ને વહુઆરુ !

૪

થેલિયું, ડબલાં, થાળી, તપેલિયું લઈને ઊભી તમામ:
હાટડી ખોલ્યાની વાટડી જોતી રોકડાં લઈને દામ:
“રામ તારી ગત્ય છે ન્યારી—”
નિ સા સા ના ખ તી ના રી !

૫

‘ઘેર ખચૂડી જાગી જશે ને માંડશે ધમાધમ:
મોડું થશે તો રોટલીના રળનારને ફાવશે વ્યમ:’
એવી એવી ચંત્યા કરતી:
પગે ખોતરતી ધરતી !

૬

ખેડા ફાટયો ને સૂરજઢાઢાએ કાઢી કસુંબલ ઢેરઃ
 ફૂકડા ફૂકરેફૂક કરે તે પંખો કરે કલશોરઃ
 (પણ) ખાયુનું ચિત્ત કમાડેઃ
 મોઢી ઝટ હાટ ઉઘાડે !

મા'રાજ રાશવા ઊંચા ચડયા તયેં મોઢીએ ખોલી દુકાનઃ
 હંડુકા લઈને ખોલીસદાદા ઊભા બની દરવાન -
 હાલો ખાયું, સંભાળો વારોઃ
 પાલી પાલી લેતી પરવારો !

ઝમકુ ડોશીએ થેલી ભરી ને, અવલકાકીએ 'ટખ' રઘી રખારણુ,
 ગંગઢી ઘાંચણુ, ઉપાડો ઘખાઘખ :
 ચુકાવતી રોકડાં નાણુંઃ
 ખાયું તાણી જાય જો દાણા !

રેવલી, રામલી, ભાણી, બનુડી, કંકુડી કાળીમથઃ
 ભામણી, ભંગડીઃ ખેચ હારોહારઃ કોણુ કે' આપી ખથ :
 ભટ હોય કે ભરવાડાંઃ
 ચૂકવવાં પેટના ભાડાં !

ફાતમા ડોશી, ખતીજ હેગમ, નરિયમ, સઢીનાખાઈ,
 ભાગુડી ઘાટણુ, લેળી ઊભી સૌ ડિલે ડિલ ઘસાય-
 'કુતી' રાખો, આવે છે વારો
 પાલી પાલી લેતી પરવારો !

આગલી બાથું લેતી પરવારે ને પાછલી આગળ ધાયઃ
 કીંડવાણું એમ લાંબુ ને લાંબું અખૂટ દાદ્યું બાય...
 અનાજનો ગંજ એસરતોઃ
 નાણાંનો સમદર ભરતો !

મા'રાજ અંકાશ વચ્ચે આવ્યા ને ધગિયા ધોમ બપોરઃ
 બળે છે ભૂખ્યાં પેટ...ગળું બળું ધર્ધ રહું ચારે કોર-
 બળે આકાશ ને ધરતી-
 (પણ) બાથું જિભી સમો વરતી !

હટાઈ થાક્યો, અનાજ એસર્યું, પોલીશ થયા પરેશાનઃ
 જિલેલી બાથુંના ઘરઘરે પગઃ પહોંચશે કે નહિ ધાન-
 એંધાણી નથી કંઈ સારીઃ
 મુંગી મુંગી વિમાસે નારી !

બળે ત્રણ ત્રણ દન બગાડ્યા ઈ જિભી વિમાસે આમ-
 “વારા આવે તેથી મોર દાણાનું ઉકલી બશે શું કામ ?
 ભૂંડી સરકારે કેવી-
 કરે છે ને જોયા જેવી !”

એક બાઈ જરા....ચાર દિવસથી જાતીંથી ઠાલીકંમઃ
 બળ કરીને આગળ આવવા ગઈ ત્યાં ઘુસ્તા ઘંમ-
 પડ્યા બે ચાર છ પા'થી
 મચી ગઈ ભૈરવનાથી !

પોલીસ દાદા વચ્ચે પડયા ને રીડિયારમણ થાય-
કચડાતાં પછડાતાં કુટાતાં માંડ મેળો વિખરાય.....

હાયકારા કરતી કરતી
ભારે પગે પાછી ફરતી !

મા'રાજને મેર બેસવા ટાભે બાઈ પહોંચી છે ઘેર-
ભૂખ્યા બચુડાને રોકતી રોતી: રોયા તું છાનો મેર !

બાપો તારો આવશે તેને-
મોંઢું શું દેખાડીય કે'ને !

રાત પડી ને રોટલી ટેરો આવી પહોંચ્યો રળનાર-
ચારે આંખ્યું ભેગી થઈ ત્યાં તો બાઈ રૂવે ચોધાર-

છતે નાભે પામી ન દાણા:
જીવું શું ખાઈને પાણા !

[૧૮]

રંગ રામસ્વામી વીરા રે!

[વાઘસરોયની કારોબારો-સમિતિ સામે અવિશ્વાસના ઠરાવની ચર્ચામાં સર રામસ્વામી મુઠાલિયરે એટલી ગરમીથી ભાગ લીધો હતો કે, ભાષણ પૂરું કર્યા પછી તેમને આખે શરીરે પરસેવો છુટ્યો હતો ! પ્રેક્ષકોએ તેમને રૂમાલથી પરસેવો લુછતા અને હવા ખાતા જોયા હતા ! એમની નોકરીની અવધ ખીન્ન પાંચ વરસ સુધી લંબાવવામાં આવી, તે પછી આ કદાચ તેમનું પહેલું જ ભાષણ હશે !]

ઢાળ : ધીરા ભગતની કાફીનો

☆

ભલે રામસ્વામી વીરા રે,
રંગ તેં તો રાખ્યો ખરો !
શત્રુ-શિબિરના ચીરા રે,
બિડાવ્યા તેં હૃદયે છરો !

૭

ખરે ખપોરે હીવો લઈને,
 હું ફરી વળ્યો ઠામે ઠામઃ
 તારા સમ, નથી તારા સમ કે
 નંગ તણું કયાંય નામ !
 જોઈશું મેં તો જાડિયું રે,
 જોયો મેં તો જાંઠો ધરો !

ન્યુ દિલ્હીમાં તારી હાક બોલે ને
 લંડનમાં ફાટે તારો ફે;
 દિંદનું નાક હજી સાબૂત રહ્યું હોય તો તે
 એક તારે લઈને છેઃ
 તું તો કાળમીંઠ પાણી રે
 કેંગ્રેસ કેવળ દિસે કાંકરો !

ગાંધી-નહેરુને ઠાલા વખાણે,
 આ ભારતના ભોળા લોકઃ
 આઝાદીને બિયલાવણહારી-
 એમણે નથી સૂણી તારી પોકઃ
 એ તો છે સૌ મોળા રે,
 તું તો વીરા, ખરો આકરો !

કેંગ્રેસ શું કે મુસ્લિમ લીગ શું,
 શું રંક, ને વળી શું રાય
 મલક આખો ને અઢારેય વરણ
 તે તત્ક્ષણ થીજી જાય-

જયેં દિલ્લીને દરબારે રે,
ચાલે તારો થાહી મુજરો !

છ

નોકરથાહીના કાળા મેરામણમાં
તું પાકયો અમૂલ્ય નંગ-
તારા તેજે જવાહરને અંખવ્યો
તેં જીતી કૅંચેસને જંગઃ
હવે બેસી નીરાંતે રે,
તરલાણું નિજ ફેરું ભરો !

છ

રાવ બોયા ને રાજા બોયા
ને બોયા નવામ ને જામ-
પણ રામસ્વામી તારી જોડતી મેં
હીઠી નહિ કોઇ કામ,
વૈશંપાયનના સ્વામીએ રે,
કોઈ નવરેસમે તને બહયો છે ખરો !

છ

[૧૯]

મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

[વેવલની વિમાસણ]

હાજ : કાનુડો ન જાણે મારી પ્રીત, બાઈ અમે બાળકુંવારા રે,
કાનુડો ન જાણે મારી પ્રીત-એ મોરાંબાઈના જાજનનો

☆

મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત,
બાઈ અમે જુરી જુરી મરીએ,
મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

☆

હિંદ જૂમિ ખાતર મેં તો વીરના વાધા છોડયા,
છેડી તલવાઈ, છોડયાં તીર
ઉડયાં ત ર ર ર ર ર ર ર... ....
બાઈ અમે જૂરી જૂરી મરીએ,
મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

☆

રણુરંજનો રસિયો તે હું દિલ્હીમાં આવી વસિયો:
ખાવાં અકારાં ખાંડખીર,

રોતાં ખ ર ર ર ર ર... ....
ખાઈ અમે જૂરી જૂરી મરીએ રે,
મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

☆

એમેરી શા સદગુરૂ ચરણે બેસીને લંડનમાં:
કરી મેં તપસ્યા ધરી ધીર,
ધાયો ધ ર ર ર ર ર ર.... ....
મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

☆

ગાંધીને કહેજો જઈને, વાલ જીએ વેવલ તારી,
લઈને આઝાદી કેરાં ચીર ....
મ ફાડો ફ ર ર ર ર ર ર ... ..
મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

☆

આઝાદીનો ખ્યાલો લઈને જિલો છું વાટમાં,
થોડી વાર સાંખી લ્યો જંજીર !
ભલે ભોંકાય ભ ર ર ર ર ર.... ....
મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

☆

ગાંધીને જઈને કહો ને નમવામાં બધ શું તારું
તું છો 'લ્યા મહાત્મા કે મીર....
કે આવડો ટ ર ર ર ર ર.... ....
મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત,

☆

હિંદુ ને મુસ્લિમ બન્ને લડ્યા કરે રાતઢાડો-
ચિટન જો ના હલે થઈ શીત,

આડી અ ર ર ર ર ....

મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

આ કાંઠે ઝીણા વહાલા સામે કાંઠે આંખેડકર

વચ્ચે ખિટન ફેરી ફૂટીર,

ભીમી અમર અમરવર

મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

મોગલ મરાઠા ફેરી ભગી ને આથમી ગૈ:

સદતનત ખિટનની એક થીર

થાશે થ ર ર ર ર ....

મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

હિંદ જાયા ફેરી માયા માંડિ ફસાયા:માકી

સ્વારથનો છાટો ના લગીર

અમને અ ર ર ર ર ર ર ર

મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

વૈશંપાયનનો વહાલો વાત જાણે રૂઢિયાની

કુટી જશે એક દિ' ખચીત,

કુગો કે ર ર ર ર ર ....

મોહનજી ન જાણે મારી પ્રીત !

[૨૦]

હું તો ખૂંદી વળ્યો આખું ગામ !

[હાજ : ભોળ ભગતના ચાખખાનો-]

હું તો ખૂંદી વળ્યો આખું ગામ,
હીકું ક્યાંયે ન ઠાહું ઠામ !

કાલાખેથી ઠેક કાંદીવલી સુધી,
કો રટ થી કહ્યાણ,
શેરીએ શેરીએ શોધી વળ્યો પણ
' દૂ લેટ ' કેરું ન નામ !

શોધ્યા તબેલા, ને શોધ્યાં છે ભોંયરાં
ને શોધી ભાંડકિયું તમામ :
ઢોર જ્યાં રે'વાને રાજી ન થાય ત્યાં
માનવીએ કર્યો છે મુકામ !

વેદ ને વેદાન્ત ભણે, કપરું છે વિશ્વમાં
બ્રહ્મને શોધવાનું કામ;
મુંબઈ શહેરમાં મકાન શોધવું -
એની કઠણાઈ એક બાણે છે રામ !

આર આર મહિનાથી ચીકીયું આવે:

“ મને ગમતું નથી હવે ગામ !

ચોપાટીની લેજના ચમણાં સતાવે

હવે તેડાવી લ્યો મારા રથામ !”

સાચું પૂછાવો તો બબલોની બા વિના....

(પણ) કોઈને કહેવાનું શું કામ ?

તમાચો મારી લાલ રાખું છું ગાલ,

છતાં માદ્યલી બણે મારો રામ !

મિત્રો ને મુરબીઓ કે છે ‘લ્યા દુનિયામાં

ના શું મળે દેતાં દામ !

શી રીત એમને હું સમજાવું મર્મ બધા:

ગજવાં છે ખાલી તમામ !

બ્રહ્મ ને માયાના લેદ બધા બાહ્ય હું:

બાહ્ય કે ઘર મળે....આમ !

(પણ) ‘પાગડી’ ચૂકવવા જેટલું લાવું હું ક્યાંથી

કદી માયાનું માંડું લીલામ !

ચીઠ ચડે છે કે ન-ધરધણી ? ધરતીને

કરી નાખું થઈ પરશુરામ—

પણ લાકડાં ને લોઢાના ભાવ સૂણી શમી બચ

મનમાં ને મનમાં મનકામ !

જેવી વિપત્તિ મારે માથે વરસાવી તમે—

સમજી મને શાલિગ્રામ :

વૈશંપાયન કહે ગુરૂ ગાંધી પરતાપે—

એવી દોખીને ય મ દેશે મારા રામ !

મોંઘવારીની મોહકાણુ !

[ઢાળઃ પ્રાણિયા બજ લેને કિરતારઃ એ તો સપનું છે સંસાર-
ભોજ બગતના ચાખખાનો.]

પ્રાણિયા કને નથી કલહાર,
રીઝવું કઇ પેરે ઘરનાર !
પરણ્યો પરાર ને પચી' મહિનામાં,
વસ્તી બમણો થઇ :
બોનસને લથ્થું હવે લેળું કડું ત્હોય
પોરિયાને પહોંચે નહિ !
ઢોયલા મોંઘા ને ઢોયલાન મોંઘું,
ને ખીચડી મેઘી થઈ :
રમકડાંને કોણ રૂવે ? અહિં તો
જીવવાના સાંસા છે બઈ :
પૈસાની પાંચ પેલી બંગડી હતી
તે પાવલોએ પહોંચી ગઈ :
લેરખડીને લાખ સમજવું ત્હોયે
સમજવી સમજે નહિ !

અંપલ ચોળિયું આલે ચડ્યાં ને
સાડિયું સળગી ગઈ :
કાનના લટકણિયાં ને કંઠ કેરા હાર,
બધું મોંઘવારી ભરખી ગઈ !

સાચું પૂછવો તો છંદગીથી હાર્યો છું,
ને એવી તો છે ખામ્મ ગઈ-
કે અપ્રીયુ ઘોળું પચ્ચ ભાવ અપ્રીયુના
પહોંચ્યા આકાશે જઈ !

કોણ બાણે ક્રિયા પાપને પરતાપે
આવી વિપત્તિ વરસી રહી :
કેનાં ક્યાં ને કેને લોગવયાં,
આમાં નિયાની વાત ક્યાં રહી !

હિટલર ને ચર્ચિલ જુથે ચડ્યા
તેમાં ખાલ મારી ઉારી ગઈ :
વૈશંપાયન કે ગાંધી શુરને પરતાપે,
આ તો આખલા ને ઝાડવાળી થઈ !

ધાસલેટ-વિલાપ !

[લાળ : ભગિ શીશ તણું સાદું રે,
આગળ વસમી છે વાદું !]

ધાસલેટ શીશ તણું સાદું રે
કરતું જીવતરને ખાદું !

અમૃતને કારણે વારિધિ વલોવ્યો ઈ તો જૂની થઈ વાતું :
ધાસલેટના એક શીશાને કાજ આજ ભારત ને ખેલાતું !

ધી દૂધની અંહિ સરિતાઓ વેંતી એમ ઈ તિહાસે જોચરાતું :
ધીને ભાવે નથી ધાસલેટ મળતું એવી બગડી છે જોકાતું !

ત્રણ ત્રણ કલાક તપે તડકે તરુણી જેતું ચંદ્રાનન કદી ના દેખાતું :
તપને અંતે કદી શીશો ભરાયે તો ભાગ્ય મોટું લેખાતું !

ટાઢી છે સગડી ને ટાઢા છે સંચા, ટાઢું નિત વહાણુલું વાતું :
પરણેલી નાર પોશ આંમુએ રૂવે તેનું હુંખ નથી દેખાતું !

ધૂળ ને ઢેફાંના ધીંગાણાં ચાલે એની ડમરીથી વિશ્વ આ ઢંકાતું !
એક તો અંધારું છે આતમનું તેમાં આ બીજું હીવા વણ ઉભરાતું !

કોણ બળે ક્રિયા પાપના પરતાયે બગડ્યું છે આ પ્રજાખાતું :
ધરતીના પેટમાં સાગર રેલાયે અહિં ડબલું ચે એક ના બરાતું !

સુધા અને સોમની ઝંખના નથી; મૂકી દૂધ ને ધીની પંચાતું :
વૈશંપાયનના સ્વામીનું ઉર હવે ધાસલેટના ગીત ગાતું !

વાંકું બોલ મા, વિલ્કી !

બોલ મા, બોલ મા, બોલ મા રે !
સાધાકૃષ્ણ વિનાં મીઠું બોલ મા !-ઓ
મીઠું બાઈના બજનનો લાજ

છ

બોલ મા, બોલ મા, બોલ મા, રે
ભૂંડા, ધ્રિટનનું વાંકું બોલ મા !

છ

પારકાં શૂળને મટાડવા, ઓ પરગળુ,
પોતાનું પેટ અલ્યા બોલ મા રે !
ભૂંડા, ધ્રિટનનું વાંકું બોલ મા !

છ

ભીનું સંકેલી બેઠા ચર્ચિલ ને રૂઝવેલ,
માંદ્યલી પોલું, અલ્યા, બોલ મા રે !
ભૂંડા, ધ્રિટનનું વાંકું બોલ મા !

છ

સકાઓ સુધી શાહીવાદીઓએ સાચવ્યું :
 દંભનું શકેરું, અલ્યા ફેડ મા રે !
 ભુંડા, ખિટનનું વાંકું બોલ મા !

તેને શું કે'વું, વિલ્કી, જેના આંખ દેખે નેં
 લેલ લેશ માત્ર ગોળ-ખેળમાં રે !
 ભુંડા, ખિટનનું વાંકું બોલ મા !

અમીથી મોઠડી મદિરા સામ્રાજ્યની:
 આઝાદી સંગે તેને તોળ મા રે !
 ભુંડા, ખિટનનું વાંકું બોલ મા !

ખીતો ના ભલે, અલ્યા, પીવી જો ન્હોય તારે,
 (પણ) જીજ્ઞની ખ્યાલી ઢોળ મા રે !
 ભુંડા ખિટનનું વાંકું બોલ મા !

સૂતેલા સામજી ^૧કાકાને સળિયુ'થી
 નાહકનો 'લ્યા ઢંઢોળ મા રે
 ભુંડા, ખિટનનું વાંકું બોલ મા !

ચોરે ખેસીને અલ્યા દા'ડા ને રાત સદા:
 ચર્ચિલનું અવળું છોલ મા રે !
 ભુંડા, ખિટનું વાંકું બોલ મા !

૧. સામજી કાકા = Uncle Sam = અમેરિકા

મુખમાં આઝાદી ને, કાંખમાં ગુલામી
હાલવા દે ને બધું પોલમાં રે
ભુંડા, ખિટનનું વાંકું બોલ મા !

સૈકા બે સૈકા કદિ વધુ માણી લેશે તેમાં
બશે તુજ તાતનું શું હોડ મા રે !
ભુંડા, ખિટનનું વાંકું બોલ મા

વૈશંપાયન કે' વિલકી, માની જા બાપલા:
શું છે બળ્યું ચોળાચોળ મા રે !
ભુંડા, ખિટનનું વાંકું બોલ મા !

[૨૪]

નવો ધરમ હ્યો જાણી, મારા સંતો !

[પહેલાં એકવાર ડૉ. ભીમરામ રામજી આંખેડકર પવિત્ર ઇસ્લામ ધર્મનો અંગીકાર કરવાની વાતો કરતા હતા.....પછી...પવિત્ર શીખ ધર્મનું શિષ્યત્વ સાધવાની ઇચ્છા પણ એમણે વ્યક્ત કરેલી... હવે...એક નવો જ ધર્મ, પોતાના અને પોતાના શિષ્યસમુદાયના કલ્યાણાર્થે સ્થાપવાના તેમને કોડ જગ્યા છે...કેવો હશે એ ધર્મ ?]

જુનો ધરમ હ્યો જાણી, મારા સંતો,
જુનો ધરમ હ્યો જાણી,
એ ભજનનો ઘાજ

નવો ધરમ હ્યો જાણી, મારા સંતો,
નવો ધરમ હ્યો જાણી !

કાંગ્રેસ-વિરોધમાં કોઈ નર ઉભો
એની જ્ઞાતા તરસ ન છીયાણી :

કાં તો એનો વિરોધ જ પોટો,
કાં તો એ નરમાં જ પાણી !
મારા સંતો, નવો ધરમ દ્યો બાણી !

સિમલાને છાંયડે કોઈ જણ ઉભો
એની હોદ્દાની ભૂખ ન સમાણી :
કાં તો કહેવાપણું કંઈક જણમાં,
કાં તો સિમલાની મત મુંઝાણી !
મારા સંતો, નવો ધરમ દ્યો બાણી !

ચરિત્ર પ્રભુ, ને હું પેશગમર,
એમેરી શબ્દ ગુરુવાણી,
નવી દિલ્હિ મધે મોક્ષપુરી, સંતો,
કોઈ ભાગ્યવંતે એને માણી !
મારા સંતો, નવો ધરમ દ્યો બાણી !

આતમા ખોટો ને ઇશ્વર ખોટો,
ખોટી સૃષ્ટિ ખડકાણી !
સાચું આ એક શરર મુંઝાણું,
મારી એની સંજે પ્રીતડી બંધાણી !
મારા સંતો, નવો ધરમ દ્યો બાણી !

નવો ધરમ હ્યો જાણી, મારા સંતો !

૭૫

આટલા દિવસ સુધી જુના ધરમમાં
કર્તું જીવતર ધૂળધાણી !
દિન્દિજો જેવા શુરુવર મળિયા,
તંયે પુરવની ફળી કમાણી !
મારા સંતો, નવો ધરમ હ્યો જાણી !

જુદાવતારની અવધુ આયમી,
ઉગી નકલંકીની એંધાણી :
ઝીણા પરતાયે બોલે આંગેઝકર,
અગમ નિગમની વાણી !
મારા સંતો, જુના ધરમ હ્યો જાણી !

[૨૫]

જગ આખું ઝખ મારે છે !

તમને કઈ ખાઈ એરાં બમશે, રાજ ?
બચકો ને મચકો કારેલી !
એ બહુતા કન્યાગીતનો ઢાળ

પ્રશ્ન :

ક્યાં ચર્ચિલ ખાપુ, ચાલ્યા આજ :
આવડી ઉતાવળ શાની છે ?

ચર્ચિલ :

જુધ આઝાદીનું લડવા કાજ,
ફાજું મો કલવાની છે !

પ્રશ્ન :

મછી સાઆજ્યનું શું થાયે, રાજ !
સવાલ ' સૌથી ભારે છે.

ચર્ચિલ :

એ તો ઉલ્ટાનું વધી બાયે, રાજ !
જગ આખું ઝખ મારે છે !

જગ આપું ઝખ મારે છે ।

૭૭

પ્રશ્ન :

ઓલ્યા ચાર્ટરનું શું થાશે, રાજ ?
(જેમાં) ફઝવેલ્ટ આપણી હારે છે !

ચર્ચિલ :

એ તો ઘોળી પી જાવાશે, રાજ,
જગ આપું ઝખ મારે છે !

પ્રશ્ન :

ઓલ્યા સ્ટેલિન વટનો કટકો, રાજ,
(એને) સૂગ સામ્રાજ્યની ભારે છે !

ચર્ચિલ :

તમે લુલાવામાં ભટકો, રાજ,
જગ આપું ઝખ મારે છે !

પ્રશ્ન :

ઓલ્યા ચાંગ-કાઈ કેમ મનાશે રાજ ?
એની મદ્યમ માથાભારે છે !

ચર્ચિલ :

એ તો પડશે તેવા દેવાશે રાજ,
જગ આપું ઝખ મારે છે !

પ્રશ્ન :

ઓલ્યા લપ નહિ મેલે ગાંધી, રાજ,
(એ) પથ્થરને પણ તારે છે !

ચર્ચિલ :

એને રાખશું નિત્યે બાંધી રાજ,
જગ આપું ઝખ મારે છે !

પ્રશ્ન :

ઝોલ્યો નર બંકો મોલાના રાજ,
હિંદ આખું એની હારે છે !

ચર્ચિત :

સો થાશે સારાં વાનાં રાજ :
જગ આખું ઝખ મારે છે !

પ્રશ્ન :

ઝોલ્યો નહેરૂ નર ટેકીલો, રાજ,
ના મોત તણો ભય ધારે છે !

ચર્ચિત :

મર થાય એ પીળો લીલો રાજ,
જગ આખું ઝખ મારે છે !

૪

બધાં :

તયેં ચર્ચિત બાપુ ચાલો આજ,
ખિટન આપણી હારે છે !

ચર્ચિત :

વણકાલે લોટે ન લાલો રાજ :
જગ આખું ઝખ મારે છે !

૫

[૨૬]

વિમાને ચડી આવજો, વીરા વિન્સ્ટન !

[ચર્ચિત્ર પોતે જ વિમાનમાં ઉડીને દિંદ પહોંચે અને ગાંધી,
ઝીણા અને આંગેડકર-ત્રણેને ભેગા કરે...

તો મડાગાંઠ આપોઆપ ઉકલી જાય...

એવી સૂચના વિલાયતમાં કોઈએ કરી હતી]

હાજી : ગરૂડે ચડી આવજો ગિરધારી !
એ અભિષેક બજનનો !

વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !
તમ વણ વસુકી રહ્યું છે અમ ગૌધન !
અત્તર ઘડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

અમારે આંગણે ઝીણા ને ગાંધી;
સહા લડી રહ્યા લંગોટી આંધી,

એમની કુસ્તીએ ગજબુંદુ છે ગગન !
વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

એમને તમ વણુ ડોણુ છોડાવે,
પાઠ સંપનો કો' સંભળાવે !-
તમે એક જ અમ બંધુજન !
વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

અહિંયા આંબેડકર ભીમરાવ
નિત અજમાવે નવા નવા દાવ :
એને ભાવે શાહીવાદ માખણુ !
વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

તમને જોતાં વેંત અમ ઝીણા,
મંડશે વગાડવા નવી વીણા !
મેઢી દેશે પાકીસ્તાન - રટન,
વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

આંબેડ એછો એછો થઈ જશે
ગાંધીને મળવાને જેલમાં ધાશે;
કરશે સહસ્ર વર્ષ શીર્ષાસન !
વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

વિમાને ચડી આવજો, વીરા વિન્સ્ટન !

૮૧

ગાંધી મેલશે મુક્તિ કેરું વેન,
તમને દીઠે ચડશે એવું ઘેન
(કે) પહેરવા માંડશે ચોરણી ને અચકન !
વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

વૈશંપાયન તો જોઈ રહ્યો વાટ
એને હૈયે હૃદય પુર પાટ-
તમે નવ યુગના પરદુઃખલંબન !
વિમાને ચડી આવજો વીરા વિન્સ્ટન !

[૨૭]

દુનિયાકો હસાયે ન !

આલમ યે હૈ એક ભાગ,
ખિટન હૈ ઉસમેં ચિરાગ,
ઉસ ચિરાગકી રોશનીમેં,
અપની કૂચ બઢાયેન !
ગુલામી-ગાન ગા યેન !

❧

હિંદ કી હય એક રાત,
ખિટનકી હય એક ખાત,
માલિકોંકી લાત ખાતે,
જીંદગી ખિતાયે ન;
અપના ખૂં બઢાયે ન !

❧

શાહીવાદી એક ભાત,
ઝોર જૂર્તી હૈં સબ ખાત;
ખય ઓલાદે-ભારત-ખાત,

ગોરાંકો બિરદાયે જા !
ચર્ચિલકી હુઝૂરમેં
તું અપના હુમ હિલાયે જા !
જીઠે દુકડે ખાએ જા !
ઓર શુકે મનાયે જા !

આઝાદી હૈ એક મર્જ
હૈ શુલામી હિ એક ફર્જ-
કર્જ કરકેલી ઉસીકી
જંજીરેં બદાયે જા-
ઓર અપની મૂર્ખતાયે
દુનિયાકો હસાયે જા !

સદ્વતનત હૈ એક બાગ;
ગાંધી-નહેરૂ ઉસમેં દાગ :
દાગકા તુ ત્યાગ કર કે,
મૌજ ચૈ ન ઉડાયે જા;
અપને ગોરે માલિકોં કી,
તારીફ રોજ ગાયેજા !

જુહુનું આમંત્રણ
 હઠ છોડ સખિ, ચલ સંગ મેરે
 તોહે મજમે કાન ખુલાવત હૈ !
 —એ રાગ

[૨૮]

જુહુનું આમંત્રણ

હઠ છોડ સખિ, ચલ સંગ મેરે
 તોહે મજમે કાન ખુલાવત હૈ !
 —એ રાગ

અહલામા મરરીકી :

હઠ છોડ સખિ, ચલ સંગ મેરે
 તોહે મજમે કાન ખુલાવત હૈ !
 જટ દોડ સખિ, દિનરાત ઉસે
 તેરે વિરહકો પીડ સતાવત હૈ !

હઠ છોડ સખિ, ચલ સંગ મેરે,
 તોહે મજમે કાન ખુલાવત હૈ !

કધુ ચૈન પરત નાહિ અંતરમેં :
 ક્રિયા જાદુ તેરે રૂપ-મંતરને :
 તેરે દર્શનસે દિલકો ભરને
 તુમે અપની પાસ ખુલાવત હૈ !

હઠ છોડ સખિ, ચલ સંગ મેરે,
તોહે નજમેં કાન બુલાવત હૈ !

કાઠહે આઝમ ઝીણા :

હટ જા, ન સતા, ચુપ હો ઠગની;
સખ જાનું મેં જો ઉનકી લગની:
મુખ શીતલઃ બીતર લર અઝની:
પ્રીત ઉપરકી દિખાવત હૈ !
જા, કહે ઉસકો, યે જૂઠી ખતૈયાં
અખ, ઝીણા કો નહિ લાવત હૈ !

અલ્લામા મશરીફી :

તેરી ખાત મેં માનું કૈસે પગલી:
રાજહાંસી કો માનું કૈસે બશુલી:
ચલ આંખોસે દેખ તું ઉનકી ગલી:
જહાં આંસુકી સરિત બહાવત હૈ !
હઠ છોડ સખિ, ચલ સંગ મેરે:
મદુબનમેં મોહન બુલાવત હૈ !

કાઠહે આઝમ ઝીણા :

ઉનકે આંસુકી ખાતેં ન છોડ યહાં-
કયા સમજી બેઠી મુઝે લૈડ યહાં...
ઉનકી જાનું મેં ખુન ઓર ઉધેડ યહાં-
અપને આંસુસે આલમ ફસાવત હૈ !

બા કહે દે કનૈયાકો અખહિ સખિ—
તુમરી ખાતમેં ઝીણા ન આવત હૈ !

અદલામા મરરીકી :

ઈતના બ્હેમ, સલૌના, તુ કાહૈ કરે,
કાહૈ હિરદેમેં કડુઆ ગહર ભરે—
વો તો પ્રેમકે કારણુ જિએ, ઓ મરે,
તેરા ગાન વો હરદમ ગાવત હૈ !
હઠ છોડ સખિ, ચલ સંગ મેરે
તુએ મોહન મધુવન ખુલાવત હૈ !

કાઇદે આઝમ ઝીણા :

વો જિયે, ન જિયે, વો રાચે, ગાયે,
કહા ઉનકી પરી-જહાં બાયે, બાયે !
તુ જિયરા નાહક રિ સતાયે કાહે :
ન બાઉં-ગર ઈશ્વર મનાને આયે !
બા કે કહે દે, સખિ, તેરે કાન્હઇકો :
ગીત ખિરહાકે બેચક વો ગાયે બાયે !

ઔર ઠહરો જરા, ઉસે કહિયો બાકે,
ચદિ સૂરજ ચાંદ ઔર તારા લાકે,
મેરે હાથ રખે, અકસોસ દિખા કે
તો બી-કહેતી હું ખુદ તેરે કસમ ખાકે

મેં સભ સે મિહું ઇસ ભુવનમેં :
પર ન મોહનસે, ન મધુવનમેં !

વૈશંપાયન :

સુની નિર્દય યહ રાધાવદનકી બાની
સખિ-લોચન વરસે-જેસે સાવનપાની !
ફિર વિરહી મોહન મધુવનકી કહાની
જગમેં સભકો સુનાનેકી ભુવનમાની
વૈશંપાયનને અપને હિ મનમે ઠાની :
સુને રંક શ્રીમંત રાજા ઓ રાની !

એક સોવત હૈ, એક રોવત હૈ,
એક રૂઠત, એક ખુલાવત હૈ :
ઓર દાસી પ્રભકી આઝાદીકે જંગ કે
દિન યૂંહિ વીતત બાવત હૈ !

જીવનનાં દરેક ક્ષણોમાં જીવનને
જીવનનાં દરેક ક્ષણોમાં જીવનને

[૨૬]

ભીમે! ભગત દા'ડા દાખવે !

દેવાચત પંડિત દા'ડા દાખવે-એ ભજનનો દાગ !

ભીમે રે ભગત દા'ડા દાખવે...

એ..ય આંગેડ રે અવધૂત દા'ડા દાખવે..

સુણ જે અહમદ સુલ્તાન,

સુણ જે મહમદ ઓસ્માન,

આપણા વેવલે જિંદુ મારિયું-

જગન્યું નાહકનું તોફાન !

ભીમે રે ભગત દા'ડા દાખવે !

૭

છુટો તે ગાંધી છાનો રિયે નહિ:

ધુણાવે ધરતી ને આભ !

સુતા રે સાવજને છ'છેડીને

વેવલ લેશે ક્રિયો લાભ !

ભીમે રે ભગત દા'ડા દાખવે....

૮

દાકતર ખરે તે દા'ડા દાખવે
મુણ એ જ્ઞાણાપરસાદ !
(કોને કે'વી દાદ કે ફરિયાદ !)
આયણા વેવણે વેતરી મારિયું-
કયાં એણે ભુંડા તે હાલ :
ભોગન્દર રે સિંગ દા'ડા દાખવે !

માંદો માંદો તો ય મહાત્મા
નિતનવા કરશે એ રંગઃ
ખાટલે પડ્યો પડ્યો ખલકને
કરી મેલશે એ તંજ !
સર રે સુલતાન દા'ડા દાખવે....

આજ ગાંધી....કાલ આઝાદ છે....
પરમે જ વાહુર લાલ !
સોને છોડાવ્યે કરશે છુટકો-
બાણું એની ચાલાકીની ચાલ !
લીમો રે લગત દા'ડા દાખવે !

મીઠું મીઠું બોલીને મહાત્મા-
વેવલને કરશે પાણી પાણી,
દુકડો આવી ને પછી દહેજમાં
સત્તા લેશે બધી તાણી !
લીમો રે લગત દા'ડા દાખવે....

જેલમાં બેઠો એ હતો લાખનો:
 માંદો રૈત, તો સવા લાખ !
 છુટો રે થઇને આપણુ સર્વને
 મુકશે કરી ફૂડી કાખ !
 ભીમો રે ભગત દા'ડા દાખવે !

લોક તો ગાંડા...એની લંગોટી પે
 કરશે આતમ ઝોળઘોળ !
 આપણી સેવાને કોઈ નવ ખૂઝતા:
 એ જાણે ગોળ....આપણને ખોળ !
 ભીમો રે ભગત, દા'ડા દાખવે !

માંડ માંડ આકડાનેા માંડવેા
 બાંધ્યેા આપણે આટલા દંન-
 વેર રે વિખેર વેવણિયે કર્યો-
 ફરી ગયું એનું ભવન !
 ભીમો રે ભગત દા'ડા દાખવે !

અંતરે ઉધામા કંઈ કંઈ આવતા,
 યાય....જાણે પહોંચું જઈ વિલાત:
 એતણું જઈ ચર્ચિલ-એમેરી
 કે વેવલે વણસાડી છે વાત !
 ભીમો રે ભગત દા'ડા દાખવે !

સતજીગ વીત્યો વફાદારીનો,
 મૈત્રીનો ત્રેતા કુળી ભય,
 દ્રાપર ડહાપણ કેરો વીતિયો,
 કલિજીગ ગાંધીનો દેખાય !
 ભીમે રે ભગત દા'ડા દાખવે !
 મુણો બે રામ કેરા સ્વામ !
 આપણા વેવલે બિંધુ મારિયું-
 બોલ્યું બિટિશ કેરું નામ !
 ભીમે રે ભગત દા'ડા દાખવે !

ધોળાં રે ટોપાંનો જીગ બેસશે,
 નહિ આપણો પૂછાશે ભાવ :
 ગુરૂકરપાઓ વૈશંપાયન વદે-
 વેવલે માર્યો બિંડો ભાવ

જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !
 જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !
 જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !
 જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

[૩૦]

જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

૭

જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !
 જોયે માર્યો છે વાઘ જી !
 પીછું યે નહોતું એક પૃથ્વીમાં
 તેમાંથી સરખયો જોયે કાગ જી !
 જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

૮

લોણી રે પ્રજા આ હિંદની
 એને ભરમાવે ગાંધી જી.....
 એને રે દોરે સાચે મારગે
 મેકસ્વેલ લંગોટી બાંધી જી-
 જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

૯

નેહરૂ ને આઝાદ ને સરોજની-
 એવાઓમાં રાખીને ઈતખાર જી-

જનની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

૬૩

ચાલીશ કોટિ હિંદના બાળકો,
નાહક થાય છે ખુવાર છ !
જનુની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

એવાએને સારૂ અવનિમાં ઉપજ્યો !
મેકસ્વેલ સમો વારણહાર છ :
એની રે વાંછે આખો સીચીને,
આલ્યા બવામાં સારજી !
જનુની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

મલક આખામાં શોધ્યો નહિ જડે,
મેકસ્વેલ સાળ ફેરો ભોટો છ
રમત રમતમાં જેને ફોડીઓ
ગાંધી નહિરનો પરપોટો છ !
જનુની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

ખોટો રે ગાંધી, ખોટો આઝાદ છે,
નેહરૂએ વાળ્યું છે નખોદ છ :
સારું ભો વાંછો તો છોટો એમને,
સેવો મેકસ્વેલની ગોદ છ !
જનુની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

હિંદની આઝાદી લઈને હાથમાં,
 ઉલો દિલ્લીને દરબારજી-
 જેને રે ભોઈએ તે અટ અટ દોકાજો-
 લોખાં ભારતના નરનાર જી !
 જનુની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

૭

કથી ર કુંડું કૈં ગ્રે સ છે,
 મેકસ્વેલ કંચનનો કટકો જી !
 સુધાને છોડીને ક્રિયો અભાગિયો-
 લગાડે વખકેરો અટકો જી !
 જનુની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

૮

વશંપાયન વિશ્વે ફરી વળ્યો
 ભોયાં ચોઢે ભવંન જી-
 મેકસ્વેલની ભેડી રે એને ના જડી:
 ખ્રદાએ ઘડિયો નવરે દંન જી-
 જનુની જીવો રે મેકસ્વેલ સાબની !

૯

[૩૧]

પીરનો પરચો !

નાજી ખરડા ઉપર વડી ધારાસભામાં ચાલેલી ચર્ચા દરમ્યાન વાઈસરોયની કારોબારીના નવા નિશાળિયા જેવા સભ્ય ડો. ખરેએ કોંગ્રેસ સામે બખાળાઓનો એક પ્રચંડ લાવાધોધ વહાવી મૂક્યો હતો અને પોતાની દેશભક્તિની પોતાને જ મુખે પ્રશંસા કરી હતી. ડો. ખરે એક વેળા કોંગ્રેસના અનુગામી હતા અને મધ્ય પ્રાંતના કોંગ્રેસ પ્રધાનમંડળના વડા પ્રધાનને પદે પથ્થુ થોડોક વખત હતા. તે પછી તો તેમનો ઇતિહાસ સર્વવિદિત છે.

ગોરી એટલે સ્વેત-સ્વેત હાથી જેવી નોકરશાહીના અર્થમાં-ગોરીના સામાન્ય અર્થમાં નહિ !

કોઈનો “પરચો લગાડવો” એટલે કોઈની છત્રછાયાની સુરક્ષિતતામાં આવવું. જુના લોકગીતમાં એ શબ્દો આ જ અર્થમાં વપરાય છે.

પીર ! પરચો લગાડેલ પીરનો !

પીર ! લીલી ઘોડી ને પીળો ચાખખો !

આપો ઉન્નડ થયા અસવાર ! એ હાજ.

ગોરી ! લક્કડ ઘોડી ને બોખો ચાખખો

વીર ખરે થયા અસવાર !

ગોરી ! પરચો લગાડેલ પીરનો !
 ગોરી ! અંગ અંગ રંગ ભેગનાઈના :
 મુખે મારો મારોના પોકાર !
 ગોરી ! પરચો લગાડેલ ગોરીનો !
 ગોરી ! ઘોડો તે દારણ હીંડે નહિ :
 ઠેલે વાઈસરોય વેવલનો પરિવાર !
 ગોરી ! પરચો લગાડેલ ગોરીનો !
 ગોરી ધીંગાણું આદ્યું ઉમંગથી;
 ગોરી કોંગ્રેસને દ્રબવો પાતાળ !
 ગોરી, પરચો લગાડેલ ગોરીનો !
 ગોરી ! માના સપૂત હેંડ્યા હામથી
 દેતા આપસમાં સૌને હલકાર !
 ગોરી ! પરચો લગાડેલ ગોરીનો !
 ગોરી ! સિમલા કેરી શીળી છાંયડી...
 ને રૂડા રૂપીઆ કેરો રણકાર !
 ગોરી ! પરચો લગાડેલ ગોરીનો !
 ગોરી ! ધાવણુ ધરતીનું સોહાવિશું;
 બની ચર્ચિલ કેરા છઠીદાર !
 ગોરી ! પરચો લગાડેલ ગોરીનો !
 ગોરી ! અરે મટીને ખોટા થયા;
 હવે વૈશંપાયનના શા માર !
 ગોરી ! પરચો લગાડેલ ગોરીનો !

સર્વજ્ઞ સર્વવ્યાપી સર્વભૂતારાધ્યક્ષ

શ્રી ગુરુ ગણેશાય નમઃ

[૩૨],

ઊડે કાગળિયા !

આ અઠવાડિયું છે હિંદ સરકારના નાણામંત્રી સર જેરમી
રેઈસમેનનું ... અને હોળીનું ! એટલે હોળીના ફાગનેા મારવાડી
ઢાળ ... અને નાણામંત્રીની પ્રશસ્તિ...અન્નેને સાથે વૈશંપાયને ગુંથી
લીધા છે !

મારવાડી પ્રામનો

રેઈસમેન, તારા રાજમાં રૂપીઆની રેલંછેલ !
ઊડે કાગળિયા !

જેરમી, તારા રાજમાં નોટુંની રેલંછેલ !
ઊડે કાગળિયા !

તું નામું લખવે કીટ ઘણા;
તું પૈસા કઢવ્યે ધીટ ઘણા;

છે નાણું તારા કાખા હાથનો મેલ !
 બિડે કાગળિયા !

શું વખાણું તારા કામણુગારા ખેલ !
 બિડે કાગળિયા !

રેઈસમેન, તારા રાજમાં રૂપીઆની રેલમછેલ
 બિડે કાગળિયા !

તું કુગારો બની આમ બિડે:
 પછી કરવેરો બની ધરતી બિડે:
 તારે બન્ને હાથે લાડુકા પીરસેલ !
 બિડે કાગળિયા !

તારી ચારેબાળુ સોના કેરી રેલ,
 બિડે કાગળિયા !

જેરમી, તારા રાજમાં રૂપીઆની રેલમછેલ !
 બિડે કાગળિયા !

ગોરા શેઠનું હિત તારે હૈયે છે—
 હિંદ દેશનું ખાતું તારી વહીએ છે—
 શું રાજા કે શું રંક, સો અપટેલ !
 બિડે કાગળિયા !

નથી એવો, જે ના તારે ઝપાટે ચડેલ !

ઊડે કાગળિયા !

રેઈસમેન તારા રાજમાં રૂપીઆની રેલમછેલ

ઊડે કાગળિયા !

તું નવી દિલ્હીનો દાણી છે:

તારે ચોપડે નરો ઉધરાણી છે:

સૌ તારે સરખાં: ઝૂંપડી શું, શું મહેલ !

ઊડે કાગળિયાં !

શું આંખા કે શું ચોર, કે શું કેળ !

ઊડે કાગળિયાં !

રેઈસમેન તારા રાજમાં રૂપીઆની રેલમછેલ

ઊડે કાગળિયા !

તારી કાતર સવળે ચાલે છે;

તું ઘેલા ગજ શો મ્હાલે છે—

તારે પૂરવી આકું બીજની ખોદેલ;

ઊડે કાગળિયા !

તારે ધ્રખવાં નાણાં ધિંગાણામાં, છેલ !

ઊડે કાગળિયા !

તું દાણાના ઠણુ ઠણુમાં છે !
 તું ઘાસતણું તૃણ તૃણમાં છે !
 તું વારે વારે કાપડકેરે વસેલ !
 ઊડે કાગળિયા !
 તારી ઘાણી હરનિશ ફરતી કાઢે તેલ !
 ઊડે કાગળિયા !

તેં ચાના કપને નથી છોડ્યો !
 તું સોપારી પાછળ દોડ્યો—
 તેં દિવાસળી છે બીડીમાં ચાંપેલ !
 ઊડે કાગળિયા !
 તારી વસુલાતીની ઘોઠે દડદડ વેલ !
 ઊડે કાગળિયા !

દ્યે લાલો ને ભરે હરદાલો;
 મરે મા-મયો, મહાલે સાળો:
 એવી રીતું તારી ન્યારી, રંગભરેલ !
 ઊડે કાગળિયા !
 તારી ભુગતાઈ જોઈને વખાણુ આ ગાયેલ !
 ઊડે કાગળિયા !
 રેષસિમેન તારા રાજમાં રૂપીઆની રેલમછેલ !
 ઊડે કાગળિયા !

[૩૩]

ભમરાણી મા !

મા, પાવા તે ગઢથી ઊતર્યાં ખિરાણી મા !--એ ઢાળ.

મા, ઈગ્લાંડેથી ઊતર્યાં, ભમરાણી મા !
મા, વાણિયાનો લઘ વેષ, સિમલાવાળી મા !
મા, કાને કલમ હતી દોરતી, ભમરાણી મા !
મા, કલમ એથે કટાર, સિમલાવાળી મા !

મા, ત્રાજવું હાથે ખિરાજતું, ભમરાણી મા !
મા, ત્રાજવાં એથે તલવાર, સિમલાવાળી મા !
મા, લોખાં ભારતનાં લોકડાં, ભમરાણી મા !
મા, ભીતરનો પામ્યા ન પાર, સિમલાવાળી મા !

મા, વિખડાં વિદ્રેષનાં વાવિયાં, ભમરાણી મા !
મા, સિંચ્યાં કુસંપના નીર, સિમલાવાળી મા !

મા, બિલ્લી-વાનર કેરી વારતા, ભમરાણી મા !
મા, ભજવી દેખાડી સાક્ષાત, સિમલાવાળી મા !

મા, પોલું દેખી પેસી ગયાં, ભમરાણી મા !
મા, પેસી થયાં પહેલવાન, સિમલાવાળી મા !
મા, બળિયાને બાંવડે બાજિયાં, ભમરાણી મા !
મા, નબળાનો સાધ્યો નાશ, સિમલાવાળી મા !

મા, ધીંગાથકી સદા ધૂજતાં, ભમરાણી મા !
મા, રીંગા પે કરતાં રોષ, સિમલાવાળી મા !
મા, આજે ઉશ્કેરી એકને, ભમરાણી મા !
મા, કાલે કરાવો સંહાર, સિમલાવાળી મા !

મા, આજે ઉછાળો આલમાં, ભમરાણી મા !
મા, કાલે ચંપાવો પાતાળ, સિમલાવાળી મા !
મા, સૈનિક ને સોના પારકાં, ભમરાણી મા !
મા, તારાં ફેાટિયાં ફરમાન, સિમલાવાળી મા !

મા, માથાં અમારાં વાઢિયાં, ભમરાણી મા !
મા, લઈને અમ તલવાર, સિમલાવાળી મા !
મા, સામી છાતીએ ના લડયાં, ભમરાણી મા !
મા, પીઠે પ્રહારો કરનાર, સિમલાવાળી મા !

મા, કુંકી કુંકીને ફેલતાં, ભમરાણી મા !
 મા, મૂષક કેરાં અવતાર, સિમલાવાળી મા !
 મા, અછત ન્હોતી અમીચંદની, ભમરાણી મા !
 મા, તારો વહારે ધાવા તૈયાર, સિમલાવાળી મા !

મા, સદી વહી જાણે સોણલું, ભમરાણી મા !
 મા, જગ્યા ભારતખાળ, સિમલાવાળી મા !
 મા, સને સતાવન કારમો, ભમરાણી મા !
 મા, સળગી ચહુંદિશ જાળ, સિમલાવાળી મા !

મા, સંન અઠાવન સાંભરે, ભમરાણી મા !
 મા, વાણિયાનો છોલ્યો વેષ, સિમલાવાળી મા !
 મા, નવે વેષે તું નિસરી, ભમરાણી મા !
 મા, માંડી માનવતાની વાત, સિમલાવાળી મા !

મા, ધારા, સુધારાના રાસડા, ભમરાણી મા,
 મા, ગાવા માંડી દિનરાત, સિમલાવાળી મા !
 મા, મોટી નિશાળું થાપિયું, ભમરાણી મા,
 મા, દેવા ગુલામીના પાઠ, સિમલાવાળી મા !

મા, મોટી નોકરિયુની લાલચું, ભમરાણી મા,
 મા, અંઝાયા તારે ઠાઠ, સિમલાવાણી મા !
 મા, ઇલકામે અભડાવીને, ભમરાણી મા,
 મા, કૈંકના હરિયાં તેજ, સિમલાવાણી મા !

મા, એવી કરામતું આદરી, ભમરાણી મા,
 મા, અવિચળ દહેરે રાજ, સિમલાવાણી મા !
 મા, હિંદુ મુસલમાન સોગઠાં, ભમરાણી મા,
 મા, રમતી તું ચોપાટ, સિમલાવાણી મા !

મા, એકને બીજા થકી મારતી, ભમરાણી મા,
 મા, સૌને ચાંપતી ચર્ણુ, સિમલાવાણી મા !
 મા, પત્થરે પત્થરે તારાં લોચનો, ભમરાણી મા,
 મા, પાંદડે પાંદડે કર્ણુ, સિમલાવાણી મા !

મા, ગોલાના મૂલ્ય વધારિયાં, ભમરાણી મા,
 મા, માનીના ભૂંડા હાલ, સિમલાવાણી મા !
 મા, વાંકા વળ્યા તે વાધિયા, ભમરાણી મા,
 મા, સીધા રહ્યા તેનો કાળ, સિમલાવાણી મા !

મા, અમરાપુરી થી લોમકા, ભમરાણી મા,
 મા, થઈ ગઈ છે વેરાન, સિમલાવાણી મા !
 મા, છતે અનાજે, કાળ છે, ભમરાણી મા !
 મા, સીઝાતાં સંતાન, સિમલાવાણી મા !

મા, ધરતી ગમ્મ વિષ્ણુ કને, ભમરાણી મા,
મા, ગાંધીએ લીધો અવતાર, સિમલાવાળો મા !
મા, એની હાકે સહુ હાલિયાં, ભમરાણી મા,
મા, ચાલીશ કોટિ નરનાર, સિમલાવાળી મા !

મા, મેંઢા મટી બન્યા કેસરી, ભમરાણી મા,
મા, ચડ્યા આઝાદી જંગ, સિમલાવાળી મા !
મા, ડુંગરે ડુંગરે દા' લાગિયા, ભમરાણી મા,
મા, ભારતીએ રાખ્યો રંગ, સિમલાવાળી મા !

મા, અબ્દુલ-અબુલ બે બાન્ધવા, ભમરાણી મા,
મા, સાચવે સરહદ-અંગ, સિમલાવાળી મા !
મા, રાજેન ધૂમે ખિહારમાં, ભમરાણી મા,
મા, દ્રાવિડે રાખીને રંગ, સિમલાવાળી મા !

મા, ધૂમે વલ્લભ ગુજરાતમાં, ભમરાણી મા,
મા, સેનાનો સરદાર, સિમલાવાળી મા !
મા, ચોમેર જવાહર ધૂમતા, ભમરાણી મા,
મા, હિંદના હૈયાના હાર, સિમલાવાળી મા !

મા, પોત તમે પરકાશિયું, ભમરાણી મા,
મા, વીંઝ્યા દમનના તીર, સિમલાવાળી મા !
મા, કારાગરો છલકાવિયાં, ભમરાણી મા,
મા, શોણિત વહ્યાં જેમ નીર, સિમલાવાળી મા !

મા, આજે ગગન ઘન ઘેરિયું, ભમરાણી મા,
 મા, ચહુદિશ છે અન્ધાર, સિમલાવાળી મા !
 મા, મુંગી કોયલ, મુંગા મોરલા, ભમરાણી મા,
 મા, ધ્રુવડનો જ્યજ્યકાર, સિમલાવાળી મા !

મા, વૈશંપાયન તને વીનવે, ભમરાણી મા,
 રખે પોરસાઈ થાતી ઢાલ, સિમલાવાળી મા !
 મા, જંગ આઝાદીનો જીતશું, ભમરાણી મા,
 મા, તારું આસન ડામાડોળ, સિમલાવાળી મા !

[૩૪]

તજવું ન હિંદુસ્તાન !

હાજી:—બાણિયા બહુ લેને કિરતાર
આ તો સપનું છે સંસાર !..
એ ભોળ ભગતના ચાખખાનો.

બાણિયા, ભાંગી પડે આસમાન,
તો ચે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

❧

કુડી કેંગ્રેસ કહે: સ્વારથિયા આપણે:
હરીએ રિયા હિંદ કેરું ધાન !
ખોટી એ વાત, મોટા પરગણુ આપણે
તારે માનવું હોય તો માન !
બાણિયા, ભાંગી પડે આસમાન,
તો ચે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

❧

આપસમાં અથડાઈને કપાઈ મરતાંતા
 ઈ હિંદુ ને મુસલમાન !
 આપણે પહોંચ્યા તયેં શાંતિ થપાણી
 નકર વળી જતે સૌનો બાણ !
 ભાણિયા, ભાંગી પડે આસમાન,
 તો ચે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

અલણ તો એવા કે કાળા અક્ષરની
 નામની ચે ન્હોતી પીછાણ !
 દોઢ દોઢ સૈકા લગી ભણાવ્યા ગણાવ્યા તયેં
 માંડ કંઈક આવી છે સાન !
 ભાણિયા, ભાંગી પડે આસમાન,
 તો ચે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

દુકાળ તો જાથુકની વસ્તુ હતી ને
 રોગ હતા નિત્યના મહેમાન !
 પેટ ભરી જમતા કે વારે તહેવારે—
 જે દિ' આથમણે ભગતો ભાણ !
 ભાણિયા, ભાંગી પડે આસમાન,
 તો ચે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

સિંહાસનવન્તા સાતસેં રાજાં ઈ તો
 સાચવે આપણું સન્માન !
 આપણે આધારે જે છવી રિયા,
 એની છાતીમાં મારવા શેં બાણ !

ભાણિયા ભાંગી પડે આસમાન,
તો યે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

પાંચ કરોડ ઓલ્યા અછુતોને કયાં છે
આપણા વણુ આશરાનું સ્થાન !
હિંદને છોડીને જો હેંડ્યા કદી આપણે તો
નહિ રહે એમનું નિશાન !
ભાણિયા ભાંગી પડે આસમાન
તો યે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

ઝીણુને પૂછો, ઝોલા આંત્રેડને પૂછો,
ને પૂછો કોઈ રાજા કે રાણુ:
જામને પૂછો ને રામને પૂછો:
સૌ કરશે ઈ આપણા વખાણુ !
ભાણિયા ભાંગી પડે આસમાન
તો યે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

ગાંધી ને ગાંધીના ચેલકા કિયે તેથી
કરીએ જો આપણે પરિચાણુ:
જગના દોકો ચડી છાપરે પુકારશે
કે લાગે છે મીઠાની તાણુ !
ભાણિયા ભાંગી પડે આસમાન
તો યે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

સસ્તનતું કંઈક જિગી ને આથમી
એના શોધ્યાં ન સાંપડે નિશાન :
આપણું રાજ, ભાણા, અચળ તપવાનું
ભલે ઓલવાઈ જાય ભાણું !
ભાણિયા ભાંગી પડે આસમાન,
તોયે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

મોઝલો આવ્યા ને મરાઠાઓ આવ્યા
ને આવ્યા તરક ને પઠાણ !
આપણે તોલે એમાં કોઈયે ન આવે—
જેણે પારસ બનાવેલ પાણ !
ભાણિયા ભાંગી પડે આસમાન
તોયે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

એવા ધ્રિટનને જ્ઞકારો દેતાં
ઉપરી શેં ગાંધીની વાણ !
વૈશંભપાયનનો વાલો લેખાં લેશે તથે
થાશે સૌની સાચી પીછાણ !
ભાણિયા ભાંગી પડે આસમાન
તોયે તજવું ન હિંદુસ્તાન !

[૩૫]

વારી જાઉં રે અનંત !

[૯-૬-૪૪ ના ' કુલજાગ 'ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ, ભાવ-
નગરના પત્રમાં આ પ્રમાણે લખાણ છે: " દીવાન શનિવારે સોનગઢ
ગયેલા. ત્યાં તાલુકદારે, વેપારીઓ વગેરેની સભા મળી, ભાવનગર
સાથે તેઓ જોડાયા તેની ખુશી બતાવી તેમજ પરમીટ વગેરેનો ત્રાસ
છે તે દૂર કરવા વિનંતી કરી. દીવાને જવાબમાં કહ્યું કે તમારા
બાળકોને સંસ્કારી બતાવો. રાજ્ય નમને વચન આપે છે કે તમને
યોગ્ય નોકરી અપાશે. બાકી તો તમને હજુ તો શિંગડીઓ-કુમળી
શિંગડોઓ-ભાગી છે. શિંગડાં વાગવાં હજુ બાકી છે. તે તમારે
તૈયાર રહેવાનું છે. આ વાક્યના અર્થ દ્રાર્ધ સમજી શક્યું નથી
એટલે મનદાવતો અર્થ સાંભળનારા કરી રહ્યા છે. "]

રાગ : ઓઘઃ જાણે તેને તો અમે જાણીએ રે-

વર રાધાજીનો વખાણીએ રે-

એ સુપ્રસિદ્ધ રાસડાનો

અથવા-ભાવનગર તામે કોંજળી ગામમાં તાજેતરમાં સાંભળેલ

"વારી જાઉં રે વૈજનાથ તારા નામને રે." એ ઢાળ

વારી જાઉં રે અનંત, તારા નામને રે :

જગ આખું જાણે છે તારા કામને રે !

બીજા શીંગડિયું ભરાવે, જપે રામને રે :
તું તો શીંગડાં ભરાવે આખા ગામને રે !

તારા રાજમાં રૈયતને લીલાદ્ધર છે રે :
ગજનો ઘાઘરો ને જોજનનો ઘેર છે રે !

તેં તો ભાવેજી વૈકુંઠ વસાવિયું રે :
આખા જગને તેં જુગતે હસાવિયું રે !

તારી ગત્યનો ના પાર કોઈ પામતા રે
અક્કડ ઓસરે ને હાજિયા જામતા રે !

તું તો ગોરાઈની વાદે જાય ધોડતો રે :
આડું આવે તેને ભાંગતો ને ફોડતો રે !

સોડે ગરવો ગજનન સદા સાથમાં રે :
જેમ જંગલ અન્ધાર કેરી બાથમાં રે !

હ. કા. મે'તા રેતા તે સદા સંગમાં રે :
સમે વરતોને રાખે તને રંગમાં રે !

પડ્યો બોલ તારો દોડતા ઝીલવા રે :
નીર ઝાંઝવાના પીવા, રેતી પીલવા રે !

તારે ધીની નદીયું ને દુધના સાગરા રે :
માંહી ઝીલે ને ખીલે તારા નાગરા રે !

તું રાજનું ઘરેણું, કુલનો દીવડો રે,
ગોહિલ ધરતી કેરો તું મોજી જીવડો રે !

અંધ તારે નથી બોલવે ને ચાલવે રે :
 વેણુ ભાવેણે ને મન માળવે રે !
 ઝીંકયે રાખ્ય જેમ કાવે તેમ બાપલા રે :
 કોઈને ટાપલિયું ને કોઈને ટાપલા રે !
 ઘડી આજ કેરી રૂડી રળીઆમણી રે :
 કાલ ઉગશે, ઉગાડશે કેવી ધણી રે !
 પડી ટેવ વાંકુ બોલવાની લોકને રે :
 (પણ) ચાલે સંગીત ત્યાં કોણ સુણે પોકને રે !
 તને ઇજારા સંગ જુની પ્રીતડી રે :
 રાજ રાખવું ઇજારે એવી રીતડી રે !
 તારા કુળમાં ઇજારા વઝીરાતના રે :
 તારા રાજમાં ઇજારા બધી વાતના રે !
 રાખ્યું માખણ ઇજારે તારા સાથીએ રે :
 રંગ રાખ્યો છે ચીથરાના હાથીએ રે !
 ગુણનો એશિંગણુ, દેવ કેરો દાસડો રે :
 વૈશંપાયને ગાયો છે તારો રાસડો રે !
 નથી ગામને ગરાસ કેરી ખેવના રે :
 ચઢે મોલે નવ પાણી કદી નેવના રે !
 તને જોવો, વળી ગાવો, ગવડાવવો રે :
 વૈશંપાયનના જીવનનો લાવો રે !

[૩૬]

અરધી એળે ગઈ !

ઢાળ : ભોજ ભગતના આગખાનો :

વાલ્યમા વેરણુ આ લેખણુ થઈ,
જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
રાત ને દિ' તમે ઢયડે રાખો,
ગાંઠના કાગળ લઈ :

ધોળામાં કાળાં ચીતરતાં, મુ'ંડ આ
કાળી હુતી તે ધોળી થઈ !
વાલ્યમા, વેરણુ આ લેખણુ થઈ,
જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !

આઠ આઠ દિ'એ એક વારતા જોડો
ને કવિતાનું લેખું ચ નહિ;
પાનિયાંનો પરવત આલે અડયો....પણ
આંખો પાતાળે ગઈ !

વાલ્યમા, વેરણુ આ લેખણુ થઈ :
જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !

મનુડો ને કાનુડો નિશાળે જાય તેની,
 ફીની રકમ ચડી ગઈ :
 બચુડી ને બાબુડો ય મોટાં થયાં હવે
 ભણવાની ઉમર થઈ !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ :
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
 તારુડી ને તનુડો માંદલા સદાયના
 ઓસડ વણ આલે ને :
 ઠાકાર બતાડે દૂધ ને સંતરાં :
 ને ઘરમાં નથી એક જૈં !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
 માંડ માંડ જીવતી આ નાની રમૂડી
 ઘડીઘોડિયામાં રિયે નહિ :
 માહિને માસે માથે ઊભી સુવાવડ :
 તેની વેતરણ આ બાકી રહી !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ :
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
 આપણા જ ગામનો ઓલ્યો માલિયો મોચી
 જેને દિન-દુનિયાનું જ્ઞાન ને :
 આજકાલ કરતાં એણે મેડિયું બંધાવી ને
 થઈ બેઠો માલશી લે !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !

કાનિયો કોળી ને વાલો કુંભાર, વળી
 રોતલ રવળ સઘ :
 લડાઈ પરતાપે સૌ લહેર કરે પણુ
 આપણે ઈ ના ઈ !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ :
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ
 ખોટો ધંધો તમે મૂળથી લીધો જેમાં
 પાઈનું વળતર નહિ....
 શાહી ને કાગળના ખરચા નકામા—
 આ તો વ્યાજ સોતી મૂડી ગઈ !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ :
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
 ચન્દા ને સૂરજ ને તારાઓની વાતું
 ચીતરો કાગળ લઈ લઈ :
 ઘરમાં અન્ધારું; એને આઘેરું ઠેલવા
 ઘાસતેલ — ટીપું નહિ
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ,
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
 ઉષા ને સન્ધ્યા ને ઇન્દરધનુષ્યના
 રંગમાં ઝખોળો પીંછી જઈ :
 છોકરાઉં સામે જરા મીટ તો માંડો, ક્યાંય
 ઝાંખીએ લાલી રહી !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ :
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !

મઠાન-ધણીનો માણસ આવ્યો તો,
 છેવટની નોટિસ લઈ :
 દૂધવાળે લેયે રોકડું સુણાંચું-હું તો
 સંભળાવું કેને જઈ !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ.
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
 ધંધાની ખોટ નથી-કાંઈ નો આવડે તો
 બંગડીની ફેરી કરો જઈ :
 ગાણા ગાશે તો બાયડિયું ઉલટશે-
 મહેાં માગ્યા દામ લઈ લઈ !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !
 કાંઈ ન બને તો ચે લખવાનું છોડો
 એટલી કાગળ ને શાહી બચી ગઈ.
 વૈશંપાયનના સ્વામી મરતી ટેખોજ મને-
 લખો જો લેખણ લઈ !
 વાલ્યમા, વેરણ આ લેખણ થઈ :
 જિન્દગી અરધી એળે ગઈ !

[૩૭]

વેવલ... રંગ છે તને વીરા !

રાગ : કાચબા-કાચ'મીના બજનને।

રંગ છે વેવલ, રંગ તને વીરા, જીતી લીધો તેં જંગ,
તારી કળા દેખી દુનિયા આખી, આજે બની છે દંગઃ
મુખારક ! મુખારક ! કહેતીઃ
બાધી બની જોઈ રહેતી !

લોક તો ધારતા પાણીનું માછલું ધરા પે કરશે શું ?
બુધનો જીવડો રાજનીતિ કેરા જળમાં તરશે શું ?
તેં તો કરી હિમ્મત કેવી :
ત્રણે લોક જોઈ ર' એવી !

વાણીઆ હારે વધી કરવી આપણું નહીં એ કામ;
વાતુંના વનમાં અટવાયા પછી ગોત્યું જડે ના ગામઃ
અધવચ્ચે છે રણબાવીઃ
બધું પછી લિયે પડાવી !

૨

વેવલ...રંગ છે તને વીરા !

૧૧૬

વધી તો ત્યાં કામની વીરા, જ્યાં કંઈક દેવાની વાત :
આર પાઈ નથી ચૂકવવી ત્યાં કરવી શી પંચાત :
ભલી કરી આશા ખોટી :
પછી શું ઉગામવી સોટી !

વધીની સૃષ્ટિને છોડી તેં વીરા, ઈ ભારી ક્યું છે કામ :
જતના ઉપર છોશું ચડાવ્યું પાઠવીને પયગામ :
કે “આટલું કરશે આપા,
તો આઝાદી મળશે બાપા !

હિંદભૂમિનાં માણસ માતર, પશુપંખી ઝાડપાન....
પા'ડ પથ્થર ને નદિયું નાળ : એક બની કરો ગાન....
સંખ્યાં અમે દેવાદિદેવા !
(તયે) આઝાદી આવજો દેવા !”

વાહ રે વેવલ, ધન કરામન, તું પર સૌ બલિહાર !
હિંદની ધરતી ફરી જીતી તેં વાપર્યા વણ હથિયાર !
હંકારવતો સૌને ગાંધી :
એને તેં લીધો બાંધી !

[૩૮]

પ્રીત કી રીત !

[દક્ષિણ આફ્રિકામાં દિંદીઓની વકીલાત કરવા માટે ૧૬૬૬ સરકારે મહાત્મા ગાંધીને કેમ ન મોકલવા એવી એક પ્રશ્નોત્તરી દરમ્યાન ડૉ૦ ખરેએ કહ્યું : “ પ્રેમના શાસ્ત્રથી કે પ્રેમની રીતથી હું પરિચીત નથી. ” ડૉ૦ ખરેની આ કેવળ નમ્રતા જ છે. એક વખતનો ચુસ્ત કાંગ્રેસવાદી આજે દિંદી સરકારના કાયા અંગ જેવો થઈ પડ્યો છે—તે શું ‘ પ્રીત કી રીત ’ સમજ્યા વગર જ !]

ડૉ. ખરે : (વેવલને ઉદ્દેશીને)

સજનવા પ્રીતકી રીત ન જાનું !

મૈં જાનું છતિના હિ કેવળ :

મૈં કમલિની તુમ લાનું !

સજનવા, પ્રીત કી રીત ન જાનું !

વેવલ : પ્રીત હિ પ્રીત કી રીત હે સજની,
તું નાહક કયેં લયલીત, હે સજની !
પ્રેમયુદ્ધકી ઐસી હિ રીત હે સજની,
જો હારે ઉન્કી હિ જીત હૈ, સજની !

અબ છોડ તું એસી બતિયાં, સજની,
સુન બઠ બાયે મેરી છતિયાં, સજની,
તું બાને સબ કુછ : મેં બાનું !
ફિર કેસે યે બાતેં માનું ?

અરે : સજનિયા તું બાને પ્રીતકી રીત !
સજનવા, પ્રીત કી રીત ન બાનું !
મેં બાનું ઇતના હિ કેવળ,
મે તૃણ, તુમ હો કુશાનુ !
સજનવા, પ્રીત કી રીત ન બાનું !

વેવલ : તૃણ તું ! નહિ નહિ તું કુલમાલા !
તૃણ થી, જબ થા ગાંધી સે પાલા !
મેં કુશાનુ ? સચ ! લેકિન, બાલા,
કોં ગ્રે સ કો હિ જ લા ને વા લા !
તું માલા, મેં કંઠ હું સજની !
મિલને કો ઉત્કંઠ હું સજની !

અરે : કયા ચહી હે પ્રીતકી રીત સજનવા,
વેવલ : જો હારે ઉનકી જીત...
અરે : સજનવા, પ્રીત કી રીત ન બાનું !
મેં બાનું ઇતના હિ કેવળ
મેં કુછ હિ ના બાનું !
વેવલ : જૈસી હો જૈસી આઝો સજની !
બાતેં અબ ન બનાવો સજની

અપને રંગ દિખાઓ સજની,
દિન બરલાકા આવો મનાઓ, સજની !

૪

ખરે : કયા યહી હે પ્રીત કી રીત સજનવા ?

વેવલ : ને હારે ઉતકી જીત !

ખરે : સજનવા પ્રીતકી કી રીત ન જાનું
ઈતના હિ કેવળ મેં જાનું

વેવલ : સ ખ જાનું....

હવે શું કહેવાનું ?

“ તું જેમ છો તેમ જ આવ ચાલ
ઠાલો ઠકારો અબ છોડ ખાલી ! ”

કોંગ્રેસ છોડી ? કીડ એ કર્યું છે ?
ગાંધી તજ્યો ? એ મંદિ શું બજ્યું છે ?

ખરે : માયા જુના સ્નેહી તણી જલાવી...

વેવલ : સારું કર્યું, આંધિ તું ચાલી આવી !

ખરે : સજનવા પ્રીત કી રીત ન જાનું !

મેં જાનું ઈતના હિ કેવળ...

વેવલ : કિ તુમ જલ... મેં વેરાનું !

ખરે : કયા યહી હે પ્રીત કી રીત સજનવા,

વેવલ : ને હારે ઉતકી જીત,

ખરે : સજનવા મેં પ્રીતકી રીત ન જાનું !

૫

[૩૬]

રામ અને જામ !

[માનવીની અને તેમાંયે રાજવી બનેલા માનવીની પામરતાને કોઈ સીમા નથી. તેનું યથાર્થ ચિત્ર જામનગરની શાળાઓમાં કુમળા વિદ્યાર્થીઓના દિલ અને હિમાગ ઉપર ઠસાવવામાં આવતા પાઠોમાં મળી રહે છે.]

હું જામ છું !

હું રામ છું !

છો વાંક દેખું જગત બદગોઈ કરે,
ભક્તજનને મોક્ષ દેનારે હું પાવન નામ છું !

પથથરો મુજ રાજમાં આરસ થતા,
કાયના ટુકડા ચડી મુજ તાજમાં પારસ થતા,
રામે તાર્યો'તો ફક્ત એક જ પહાણુ-
હું જગત આખાની પાણુખાણુનો અંજામ છું !

હું જામ છું !

હું રામ છું !

હું જામ છું !

હું રામ છું !

રામ કીર્તિ - ડંક બહુ તો લંકમાં,
જામ આળોટે સદા યે વિશ્વ કીર્તિ-અંકમાં:

રામ ના લંડન ગયા,
 ને ના કહી
 જનકીપતિ ભૂપતિમંડળતણા મંત્રી થયા !
 રામ તે તો ફક્ત રામ જ રામ છે;
 પણ જન્મ ?
 રામને સપને નહોતાં એહવાં
 સેંકડો વિશેષજ્ઞાનું ધામ છે !
 હું જન્મ છું !
 હું રામ છું !

રામ કેરાં રાજ્યમાં
 ઘોળી તણી ये घष्टता દેખાય છે:
 જનકી જેવી સતીને
 નિન્દવા ગોઝારી જીભો ધાય છે !
 પણ આંહિં
 મેં પ્રવર્તાવેલ કાનૂની કડપના ધાકમાં
 શંખજીઓની વિરૂદ્ધ પણ એક અક્ષર કાઢતાં
 ઘોળીઓ તો શું,
 ભલભલાની જીભ પર તાળાં જ લાગી જાય છે....
 ને ભલભલાની પીઠ પર પથ્થર ખડા થઈ જાય છે !

હું જન્મ છું !
 હું રામ છું !
 રામ તો પોતે હતા જે કેં હતા,
 સત્તા હતી ના પીઠને સંરક્ષતી રી તેમની
 ને જન્મને.

સામ્રાજ્યની છાયા શીળી,
જ્યાં હસ્તિની બની મહાલતી નિર્જીવ કીડી !
ને હું વળી પોતે જ તો ગજરાજ છું :
મહાબાજની રક્ષાતળે ખૂબ મહાલતો મહાબાજ છું !
જેના પ્રતાપે કમ્પતાં સૌ એહવું હું નામ છું !
હું જામ છું !
હું રામ છું !

ને રામની કીર્તિ ? અતૌકિક આમ છે....
કે વાલ્મીકિની પ્રતિભાએ ભર્યો એ જામ છે !
રામ સાચા-પણ ન રામાયણ વિના !
જામ હું તો જામ ! જામાયણ વિના !
જાગશે ભાવિમંદિ નવવાલ્મિકી કે સૃષ્ટિમાં,
ને જામ-કીર્તિ જે કદી જાશે ચડી એ દૃષ્ટિમાં,
તો જગત નિહાળશે—
કે રામથી મોટો નહિ તો
રામના જેવો જ હું પયગામ છું !
હું જામ છું !
હું રામ છું !

નોંધ:—આ કાવ્યને જામનગરની 'શત્રુસાલ્યસિંહજી પાઠમાળા'માં દાખલ કરવાની ઈચ્છા જામનગરના કેળવણી અધીકારીઓને થાય તો તેઓ બા-ખુશી તેમ કરી શકશે. આના કોપિરાઈટ કર્તાએ કે પ્રકાશકે પોતા પાસે રાખ્યા નથી.

[૪૦]

કલમ મારી સંભાળ રે !

પાપ તારૂં પરકાશ જાડેજા, ધરમ તારો સંભાળ રે
તારી બેડલીને ખૂડવા નહિ દઉં, જાડેજા રે,
એમ તોળણ કહે છે જી !

એ જેસણ-તોળણના મશાહૂર બજનનો ઢાળ

[વાર્મકાઉટ વેવલને સિંહના વાઈસરોય તરીકેનો પોતાનો ચાન્સ
સોંપતી વખતે, માર્કવિસ ગ્રોક વિન્લિથગોએ ગાવાનું ગીત]

કાતું^૧ તારૂં તું છોડ, વેવેલ વીર,
કલમ મારી સંભાળ રે,
તારી બેડલી સડસડ જાશે દડી,
વેવેલ વીર રે,
વિન્લિથગો કહે છે જી !

જતા મથેજા વાર,^૨ વેવેલ વીર,
જતા મથેજા વાર રે,

---

૧ તરવાર

૨ જોટલા માથાના વાળ ! (કચ્છી ભાષાના સખ્દો)

એટલા ઓર્ડિનન્સ મેં કાઢ્યા,
વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથગો કહે છે જી !

જી
લૂંટી કોંગ્રેસ કેરી જાન, વેવેલ વીર,
લૂંટી કોંગ્રેસ કેરી જાન રે,
ફૂડીઅંધ મોડઅંધા બાંધ્યા,
વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથગો કહે છે જી !

જી
ખોલ્યાં જોલુંનાં ટમાડ, વેવેલ વીર,
ખોલ્યાં તુરંગોનાં દ્વાર રે,
ધાયાં તેને પધરાવ્યાં,
વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથગો કહે છે જી !

જી
ગાંધીને કરાવ્યા અપવાસ, વેવેલ વીર,
ગાંધીને કરાવ્યા અપવાસ રે,
બાવીસ દા'ડાના પુન્ય વહોર્યાં,
વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથગો કહે છે જી !

જી
ઉતાર્યું ગ્વાયરનું ગુમાન, વેવેલ વીર,
ઉતાર્યું ગ્વાયરનું ગુમાન રે
કાયદાને રણમાં રાજિયો

વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથ્ગો કહે છે જી !

જ

સાધ્યો મેં ભીમડો ભૂત, વેવેલ વીર,
સાધ્યો મેં ભીમડો ભૂત રે,
આઠ કોટિ અશૂત ઉગારિયા,
વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથ્ગો કહે છે જી !

જ

મંત્ર્યો મેં માધવરાવ, વેવેલ વીર,
મંત્ર્યો મેં માધવરાવ રે,
અણનાં પળિયાં ઉભળિયાં
વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથ્ગો કહે છે જી !

જ

ચગલ્યો ઝીણાનો પતંગ, વેવેલ વીર,
ચગલ્યો ઝીણાનો પતંગ રે,
કોમવા દિયું ને જિરઠાવિયા,
વેવેલ વીર રે,
લિન્લિથ્ગો કહે છે જી !

જ

હીધાં બળદ કેરાં દાન, વેવેલ વીર,
 હીધાં બળદ કેરાં દાન રે,
 લોક કેરાં દિલને ડાલાવિયાં,
 વેવેલ વીર રે,
 લિન્દથગો કહે છે જી !

આવાં તો અગણિત કામ, વેવેલ વીર.
 આવાં તો અગણિત કામ રે,
 મેં કર્યાં ને તારે કરવાં,
 વેવેલ વીર રે,
 લિન્દથગો કહે છે જી !

શિખામણુ કેરાં એ બે બોલ, વેવેલ વીર,
 વૈશંપાયનના આ બોલ રે,
 પાળીશ તો જયજયકાર છે,
 વેવેલ વીર રે,
 લિન્દથગો કહે છે જી !

[૪૧]

તારી બલિહારી

[પરદેશી ગોરી સત્તાએ દિંદમાં આચરેલી વિવિધ બેદનીતિ અને તેના પરિણામે જન્મેલી અરાજકતાની વાસ્તવલક્ષી વાત શ્રી. વૈશંપાયને એની હંમેશની કટાક્ષમય બાનીમાં અહીં ઉતારી છે.]

રંગ તાળી, રંગ તાળી, રંગ તાળી, કે રંગમાં રંગ તાળી!—એ ઢાળ

બલિહારી, બલિહારી, બલિહારી કે ગોરી તારી બલિહારી !
 તું તો આખા મલકની ધુતારી કે ગોરી તારી બલિહારી !
 તું તો ફૂંકી ફૂંકીને ફેલનારી કે ગોરી તારી બલિહારી !
 મંત્ર માંગલ્યના બોલનારી કે ગોરી તારી બલિહારી !
 તારી જીભે જગહિત કેરી વાતું કે ગોરી તારી બલિહારી !
 તારે કાગળે કપટ કેરું કાતું કે ગોરી તારી બલિહારી !
 સદા શાહુકારી વેષમાં હોંડે કે ગોરી તારી બલિહારી !

છતાં મન તારું તસ્કર, તે છીંકે કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 તેં તે! નંદન આ વેરાન કીધું કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 દાન દુર્ભિક્ષા કેરું દીધું કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 તારે સ્પર્શે સુકાણી દેવવાડી કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 અહીં રાખ તેં મયાણુની ઉડાડી કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 નિત્ય નૂતન તું બેડીઓ ઘડતી કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 કાળકોટડી બની છે આખો ધરતી કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 હતી ધી દૂધનો રેલછેલ કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 નથી મળતું ત્યાં ટીપું ઘાસતેલ કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 ભર્યાં અન્નના ભંડાર આજે ખૂટ્યા કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 બની કોટવાલ, કુળને તેં લૂંટ્યા કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 સદા જલતી જ્યાં સંસ્કૃતિની જ્યોતું કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 જગ આવી જ્યાં જડતા ખોતું કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 બની આજે તે જ્ઞાનમાં લિખારી કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 કાળા અક્ષરને કૂટી મારનારી કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 સહે શ્રમજીવી અન્ન વસ્ત્રવોણા કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 તારાં સુસ્તોના ભર્યાં દૂધદોણાં ! કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 વીતે સંતોની જિંદગી તુરંગે કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 ખુશામતિયા તારા તે રમે રંગે કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 તારી જીભ જે બોલે તે કાયદો કે ગોરી તારી ખલિહારી !
 ચાપ હાજર....ને પુણ્ય કેરો વાયદો કે ગોરી તારી ખલિહારી !

તું તો સામદામલેહમાં શૂરી કે ગોરી તારી બલિહારી !
 સબજ રાખતી સદૈવ તોય છૂરી કે ગોરી તારી બલિહારી !
 તારું લેળું ચાલે છાનુંમાનું કે ગોરી તારી બલિહારી !
 બાણે લઘુમતિઓનું કારખાનું કે ગોરી તારી બલિહારી !
 માથાં મુગટવંતા તને નમતાં કે ગોરી તારી બલિહારી !
 તું રમવે તે રીતે રમતાં કે ગોરી તારી બલિહારી !
 ઘેર સાવજ, તે તારી કને ઘેટાં કે ગોરી તારી બલિહારી !
 સોયે સરખા-હો વડ કે ટેટા, કે ગોરી તારી બલિહારી !
 તારી ગત્યને તું એક જ બાણે કે ગોરી તારી બલિહારી !
 કંઠક ગાંધી ને કેંગ્રેસ પિછાણે કે ગોરી તારી બલિહારી !
 ભલે બકારો ગાંધી તને દેતા કે ગોરી તારી બલિહારી !
 રખે મેળું એ મન પર લેતાં કે ગોરી તારી બલિહારી !
 હજી બે-ચાર સૈફા થવા દે કે ગોરી તારી બલિહારી !
 હજી મૃત્યુને પૂરું નાચવા દે કે ગોરી તારી બલિહારી !
 પછી બવા તું તૈયાર થાજે-કે ગોરી તારી બલિહારી !
 વૈશંપાયનને સાથે લેતી બાજે ! કે ગોરી તારી બલિહારી !

[૪૨]

છાપામાં વાંચી જોઈ'થી, ઉડી એની ઊંધ તેદી'થી

[સતી અનુસુયાએ ધ્રુવા, વિષ્ણુ અને મહેશને આળક અનાવીને
ઘોડીએ હીચોળ્યા હતા.....

પણ વાઈસરોયે કારોબારીના સભ્યો એ દેવોની ડાટીના તો
નથી.....અને તેથી એમને આળક અનાવરા પડે એમ નથી.

ગાંધીજી છુટયા છે એવી વાત સાંભળીને જોમની ઉંધ ઉડી
ગઈ છે એવા એ આળકાને વેવલ હીચોળીને પોઢાડી દે છે એવી
કલ્પના છે.]

❧

ઢાળ

આલમાં ઉગેલ ચાંદલો ને જીજીબાઈને આવ્યાં બાળ :
બાળુડાંને માત હિચોળે
ધણુણુ કુંગરા બોલે....એ
શિવાજીના હાલરહાનો.

❧

આલમાં ભડે આઝાદી કેરી વાતુંના અળીલ શુલાલ-
કોટિ શુલાભોને શોણિતસાગરે ધરતી લાલંલાલ
ઠ્ઠાલિડાને વેવલ હિંચોળે-
સિમલાના કુંગરા ડોલે
દિલ્હીના કાંગરા ડોલે !

વણવાદળની વીજળી જેવી ગાંધી-મુક્તિની વાત
છાપામાં વાંચી જે દિ'થી,
ઉડી એની ભંધ તે દિ'થી !

પહેરી ઝોઢી લેજો, આપલા મારા, ચાંદનીના દિન ચાર,
કાલે સમાધાન જો થાશે-
તમથી ઘડી દ્યાં ન રે'વાશે !

ખાઈ પી લેજો પેટ ભરીને : કોણે દીઠી છે કાલ ?
જવાહરજ્યાં નીકળ્યો ખહારો :
તમારે સંતાવા વારો !

માણવું હોય તે માણી લેજો, નહાયા તેટલું પુણ્ય :
સમાધાન થયું જો બાળા,
ભરવાના તારે ઉચાળા !

મોટા પગારો ને માન ને મોલા-ને રાજવી દોર દમામ-

બધું આથમશે તે દિ'
સાચા ધણી છુટશે જે દિ !

૭

દોડવું હોય તેટલું દોડજો, લેલા, ગાડિયું નથી પાર :

બીજા લલે ઉભા ઠેલાતા-
બીજા લલે લીડે લીંસાતા-
બારાણિયે ને બારે ટીંગાતા
બીજા લલે અડધા થાતા !

૮

કામને નામે આરામ આખો દિ'ને બોલવું કાવે તેમ :
ભરવાં પગલાં ગણી ગણીને ભરાવું જેટલા, જેમ....

રે'મ ખિટનની પુરી
કેમ રે' આથ અધુરી !

૯

ન કરે નારણુ ને કાલે ઉઠીને ઉઘડે જેલના દ્વાર-
હડુહડુ કરતા બહાર પડે બધા દિંદ તણા હકદાર

તે દિ તારે ભાગવું દોડી
સંભાળીને બીસ્તર દોરી
તળે એવી આવશે રે'લું !
કે ભાગીશ મૂકી 'વાઉચર' છેલ્લું !

૧૦

ઘડી-બ-ઘડી માણી છે તેથી લાડકવાયા લાલ

બહાલિડાને વેવલ હિંચોળે
 સિમલાના ડુંગરા ડાલે !
 રામસ્વામીને ધુધરા વાલા-
 ફિરોઝને ભાવે મસાલા !
 આંબેડને ઉંઘ ન આવે :
 ગાંધીની યાદ સતાવે !
 ખરે મારો સદાનો ખોટો :
 આપું જોને એક લખોટો !
 સુલતાનને રડિયો દેજો-
 જોગન્દરને કાંઈ ન દેજો !
 દલાલના હાથમાં નેજો-
 કાં જે મારા નવો લાણેજો

❧

છાપરે ચડીને વૈશંપાયને દીઠો બધો આ તાલ !

દેખિને હસિયો એવું :
 કાળના રૂદન જેવું !

❧

[૪૩]

નહિ નમશે નિશાન, બંકા બાપુના !

ઢાળ : નહિ નમશે, નહિ નમશે,
નિશાન ભૂમિ ભારતનું !

નહિ નમશે, નહિ નમશે,
નિશાન, બંકા બાપુના !
આપબુદીની ધૂંધળી ધજાનું
સાચવશું સન્માન !
બંકા બાપુના !

સાદ્ગળી સૈકા-જૂની અમારી :
કર્મ તાકત અમને પૂછનારી ?
ઉતારશું અરમાન !
બંકા બાપુના !

લીલુડાં માથાંને વધેરી :
ધરતી આ કરી છે ઘરભેળી !
નથી કેં લીધું દાન !
હજી એ તીર કમાન !
બંકા બાપુના !

સૂરજ ને ચંદ્રના વંશી !
 બબલશું નિજ કેરી બંસી !
 ગમે ન નવલાં ગાન !
 બંકા બાપુના !

કોલ કરારે ખિટન બંધાયલ :
 ત્રાંબા પત્રે લેખ લખાયલ :
 મૈત્રીના એંધાણ !
 બંકા બાપુના !

તાજ અમારો, રાજ અમારું :
 દેહત ખિટન સરતાજ અમારું :
 અન્યને કરશું હેરાન !
 બંકા બાપુના !

હિંદી પ્રજાને વાદે વાદે :
 ચડે રૈયત અમ સુક્તિ-નાદે :
 સાંખશું નહિ ધમસાણ !
 બંકા બાપુના !

કરીએ છીએ તેમ કરતા રહીશું :
 ચલમ ને હોકા ભરતા રહીશું :
 બદલશું નહિ સુકાન !
 બંકા બાપુના !

નવે રવાડે રૈયત ચડશે :
 તો પછી બબરું લેવી પડશે,
 આમળી એના કાન !
 બંકા બાપુના !

અમે કહીએ તે કાનૂન સાચો :
અમે નચવીએ તેમ જ નાચો :
એ જ બરું ગીતાન !
બંકા બાપુના !

ખ્રિસ્ત નચાવે તેમ નાચીએ :
પ્રભ નચવી પછી અમે રાચીએ :
ક્યાં ગોપી, ક્યાં ઠા'ન !
બંકા બાપુના !

ચક્રવર્તિ વણ કોઈ બીજાને,
મુગટધારી નહિ મુદ્દલ પિછાણે :
નાહક સૌ તુફાન !
બંકા બાપુના !

દુનિયા કૈંક નવાજૂની જોતી :
બાય જહાન્નમ સાગરસોતી !
ગાશું પુરાણા ગાન !
બંકા બાપુના !

કાંચેસી રોગોનાં જન્તુ
અમ હઠ પેસી પસારે તન્તુ-
વાળે કચ્ચરઘાણુ !
બંકા બાપુના !

એ તન્તુને તોડી ક્ષગવશું :
આપબુદ્દીનો અલખ જગવશું,
તયે આવશે સાન !
બંકા બાપુના !

આવો નવાળો, મીરો આવો,
 આવો રાણા, આવો રાવો,
 રાજા ને પરધાન !
 બંકા બાપુના !

આવો, સૌ સંધિખત સાથે,
 લખત જૂનાં ઊંચકીને માથે,
 કરી કસુંબાપાન !
 બંકા બાપુના !

દિલ્હી નહિ માને તો લાંડન
 જઈને ખેંચીશું લાંબી લાંઘણ
 જોડી જોડી જન !
 બંકા બાપુના !

નવતર વા ધરતીમાં વાચે :
 આપણુ બેઠાં પ્રજા પૂછાયે :
 અવળો ઊગે ભાણુ !
 બંકા બાપુના !

આવો નવયુગને થંભાવો :
 આજ તૂટે તેને થોભાવો !
 વૈશંપાયનની આણુ !
 બંકા બાપુના !

[४४]

चल चल रे लीगवान !

['चल चल रे नवजवान !' ओ राह]

चल चल रे लीगवान !

चल चल रे लीगवान !

कहेना मेरा मान-मान;

चल रे लीगवान !

यह न तेरा गांव,

यहाँसे उठा पांव,

हिलसे भीटा गम,

आगे ज़डा कहम;

कर सजकी नाक़ें हम

पहुँचा दे ज़ुन्नम !

सोचना तेरा काम नहि,

सुनना तेरी शान !

चल चल रे नवजवान !

તું આગે ખડે જા,
કેંગ્રેસસે લડે જા,

આંધી હો યા તુફાન,
ગાંધી - ગફારખાન;

ફટતા હો આસમાન,
મીટતા હો હિંદોસ્તાન

હટના તેરા કામ નહિ,
દટના તેરી શાન !

ચલ ચલ રે લીંગવાન !

હો ખિલાફ ચાહે તુર્કસ્તાન,
મિસ્ર, અરબ, કાબુલ વ ઇરાન,

હો ખિલાફ કોઈ બેઈમાન,
રૂક ન સકેગા ચહ કારવાન;

ફિર લી બનેગા હી પાકીસ્તાન !
કયોં ન સામને હો હજારો હયાતખાન* !
કયોં ન સામને હો ગાંધી મહાત્માન !

સુન રે લીંગવાન !
પ્યારે મુસલમાન !

---

* મહૂંમ સર સિકંદર હયાતખાન.

કાયદે આઝમકી યહ એલાન :

ચાહે કબ્રસ્તાન બને

સારા હિન્દોસ્તાન

હમ તો લહરાયેંગે યહાં

લીંગકા નિથાન;

ચલ ચલ રે લીંગવાન !

તૂ ખાત કીયે બા,

ધોખેમેં જીયે બા,

‘ગર કોઈ નસીહત કરે

તો લાત દિયે બા;

તું તોડ દે વતન,

ઔર ફાડ દે મકાન,

હિન્દુ મહાસભાકો ભી

તૂં કર દે પરેશાન.

મેરી જીંદગીકા કારવાં

આજ યહાં ઔર કલ વહાં,

હો ઘડીકી હૈ યહ દાસ્તાં

કલ ન જાને જાય ચહ કહાં ?

ઓ રે લીંગવાન !

પ્યારે મુસલમાન !

ફિર ભી કયોં ખચકા હૈ તૂ ખામોશ ?

કયા ન તેરે કદમોંમેં જોશ ?

કયા ન તેરી અક્કલમેં હોશ ?

જખ તક તેરી જાનમેં જાન,

જખ તક ચલતા હૈ યે દુકાન,

તૂ જના લે અપના પાકીસ્તાન.

ચલ ચલ રે લીંગવાન !

કહેના મેરા માન-માન,

ચલ રે લીંગવાન !

જમાવો બહેરાતનો છે

જતાય અમો

બહેરાતનું જુઠાણું

ફેલાવવા ઇચ્છતા નથી.

ગ્રાહકોનો સંતોષ

એજ અમારી સર્વોત્તમ બહેરાત છે.

જીવનની રોજ-મ-રોજની

જરૂરિયાતો:—

- ☆ ખુશબોદાર રહો
- ★ સુચાસીત હેર ઓફેસ
- ☆ ટોપલેટ્સ
- ★ બાર સોપ
- ☆ ચીપ્સ વિગેરે

બા લા સી નો ર ના
એ કખા ધી ત્યા
જુજરાતના એકખા
પાપડ

ખરીદવા

એકી અવાજે વખણાએલું બરોસાપાત્ર

મથક

ધી નેશનલ પ્રોવિઝન સ્ટોર્સ

કુંભારદુકા હાકોરદ્રાર નાકા, સુબર્બ ૪.

આપે વાંચ્યા ?

એક અને એ વાર્તાસંગ્રહ

☆ એમાં સરતા પ્રેમનાં ટાવલાં નથી. ... ..

☆ એમાં અવાસ્તવિકતાભરી બેફુલી કલ્પનાઓ નથી.

☆ એમાં મહીયતી કરે એવું એક પણ તત્વ નથી.

પરંતુ.....એ તો

જીવનનું નવું દષ્ટિબિંદુ દાખવે છે.

જીવન અને જગતને નવીજ રૂંપટીથી માપે છે.

મહિત્વ મહાન

લેખક : શ્રી. ખાલચંદ મા. વડેરા

બી. એ. એલ. એલ. બી.

પ્રસ્તાવના : શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ

★ વાંચકોએ વખાણ્યું છે.....

★ અવલોકનકારો અને અખબારોએ આદર આપ્યો છે.

કી. રૂ. ૨-૮-૦

